

Nummer 1-1999. Tidningen med ett radikalt kvinnoperspektiv. 40:-

Vi Mänskor

Miljö

Om böcker

Fistulasjukhuset 25 år

Från Stålningsdödens land

Porträtt av en eldsjäl

”Vi har ju bara en jord”

Det är nu 37 år sedan *Tyst vår utkom* - marinbiologen Rachel Carsons varning om vad användning av gifter i naturen leder till. För många blev boken en väckarklocka. Den ledde till en intensiv miljödebatt och många aktioner, till exempel mot skogsbesprutning med hormoslyr. Men de flesta tog nog inte varningarna på allvar. Några år senare arbetade jag på ett norskt förlag som tackade nej till att utge Georg Borgströms bok *Mat för miljarder*. Vi hade skickat boken till en professor för ett utlåtande, och han avrådde oss. Borgström var en domedagsprofet och hans åsikter var alltför kontroversiella!

Dessa och andra forskare som tidigt insåg vart vi var på väg, måste ha känt sig som röster som ropar i öknen. Eller som Cassandra, som av gudarna hade fått gåvan att kunna sia om framtiden, men samtidigt förbannelsen att ingen trodde på hennes spådomar. Därför gick Troja under. Hur ska det gå med Tellus?

Vad gäller ”vanliga” människor, skedde det ett uppvaknande i och med kampen mot klorblekt papper. När konsumenternas motstånd blev tillräckligt starkt, gick det plötsligt från den ena dagen till den andra att få fram klorfria produkter - något som man tidigare påstod var alldeles omöjligt. Sen gick det även att ordna fosfatfria tvättmedel och många andra miljövänliga produkter. Idag har ord som ”miljövänlig” och ”återvinningsbar” blivit försäljningsargument.

Säg orden ”miljöförstöring” och ”människors ansvar” och det är lätt att känna sig missmodig. Skogsskövling, uranbrytning, växthuseffekt, döende hav... Varför är det så svårt att göra något åt hoten mot jorden? Varför tänker maktens män, de som har möjlighet att hejda utvecklingen, mer på omedelbar profit än på mänsklighetens framtid?

Sverige har på många områden kommit ganska långt när det gäller att identifiera och förbjuda hälsovådliga ämnen och annan miljöfarlig verksamhet. Men samtidigt fortsätter Sverige att producera kärnkraft och att tillverka och försälja vapen.

Det är hårresande att viljan inte finns att stänga ett enda kärnkraftsaggregat trots folkomröstningen 1982 och trots att avfallsfrågan ännu inte är löst. Och krig är det värsta miljöhotet av alla. Svensk vapenproduktion ställs mot behovet av arbetsplatser - men det är naturligtvis otroligt att det högteknologiska kunnandet inte ska kunna användas till att producera annat än JAS och luftvärnsroboten Carl Gustaf. Svenska vapen är gjorda för att dräpa och vi vet att de används i krigssituationer, i Jugoslavien, i Indien, i Indonesien. (Som ett litet plåster på såren bidrar vi sen med soldater i ”fredsbevarande åtgärder” när vapnen skördat sina offer).

Det finns tre sätt att se på miljöfrågorna. Det första: ”Det ordnar sig. Katastrofer händer aldrig här. Teknologerna hittar snart en lösning så vi kan fortsätta som förr. Bilen och den billiga elen offerar jag aldrig”. Det andra: ”Jag har ingenting att säga till om. Det spelar ingen roll vad jag gör. Därför kan jag lika gärna fortsätta att ta bilen för att veckohandla utanför stan och slänga batterierna i soporna”.

Men det finns ett tredje alternativ. Det kräver omtanke och medvetenhet, men var och en av oss kan dra sitt strå till stacken. Varje gång vi köper KRAV-märkta produkter stärker vi det ekologiska lantbruket, och naturligtvis väljer vi miljömärkta varor när de finns tillgängliga. Finns de inte i affären, kräver vi att de tas in. De är lite dyrare, men priserna sjunker när efterfrågan ökar.

Den som vill vara aktiv påtryckare kräver naturligtvis också tillgång på rättvisemärkta varor. Det är vår plikt att stödja jordbrukare och hantverkare i tredje världen, där den vite mannen har förorsakat så mycket elände.

Vi har ju bara en jord, och den krymper ständigt.

Aase Bang

Omslagsbild:
Graffitimålning
i gångtunnel,
Änggården, Gbg.
Ditte Johansson
Baksida:
Hedda Karlsson

Nr 1 1999 - Årgång 52

Redaktionsadress:

Linnégatan 21B
413 04 Göteborg
Tel: 031 - 42 28 94
Fax: 031 - 14 40 28

Ansvarig utgivare:

Aase Bang

Redaktion:

Aase Bang, Laila Carlson,
Erni Friholt, Zaida Hagman,
Viran Henriksson,
Ditte Johansson, Eva Wikman

Layout:

Laila Carlson, Ditte Johansson

Prenumeration:

4 nr/år 150 kr
Donationer
och gåvor
Postgiro: 90 24 - 1

Skriv till oss!

Vi välkomnar alla bidrag, men
kan tyvärr inte betala några
arvoden.

Nästa nummer utkommer:

juni

Manusstopp:

1 maj

Tryck:

Länstryckeriet i Göteborg

Innehåll:

Tema: Miljö

Porträtt av en eldsjäl Aase Bang	4
Från strålningsdödens land Vendela Englund-Burnett	6
Uthålligt jordbruk Ola Friholt	10
Dålig arbetsmiljö Monica Ekström	11
Dom kallar oss... Lina Stålberg	13
Äntligen återser jag Asegedech Erni Friholt	14
Avgasreningsproceduren Kerstin Moberg	17
Baljan Evy Malmberg	22
Fistulasjukhuset 25 år Erni Friholt	23
Ur Väckarklockan Elin Wägner	26
Vad ska vi äta till middag idag? Viran Henriksson	28
Om böcker	32
Notiser	34
SKV-sidor	36
Cyberworld Ditte Johansson	38
E-mail adresser: Aase.Bang@telia.com Ditte.Johansson@hotmail.com LailaCarlson@hotmail.com ViranHenriksson@hotmail.com	

Porträtt av en eldsjäl

En av de kallaste januaridagarna i år ska jag intervjua Vendela Englund-Burnett i hennes hem på Sjöstad i Karlstad. Jag går fel tre gånger i mörkret, men till sist träffar jag två små flickor som visar mig vägen. "Du ska till Saras mamma? Hon bor i det gula huset bakom häcken där". Det är skönt att tina upp med kopp te framför brasan. På väggarna hänger stränginstrument från hela världen, och aldrig har jag sett en så stor samling av CD-skivor. Vendelas kanadensiske man är musikforskare.

Själven är Vendela distriktsläkare i Karlstad. Hon har två små barn, är aktiv i kommunalpolitiken och vice ordförande i Svenska Läkare mot Kärnvapen.

- Hur orkar du? Var kommer ditt engagemang ifrån?

- Jag är född i skogen, hemma i kammaren i Røjden i norra Värmland. Vi hade kriter på skogen, mina vänner skojar om att jag är född på 1800-talet.

Pappa var stenhuggare, på sommaren pendlade han till Torsby, var hemma varannan helg, på vintern arbetade han i skogen. Sex syskon var vi så vi hade det ganska trångt ekonomiskt. De enda pengarna vi fick, gick till kollekt i söndagsskolan. Jag är söndagsskolebarn, växte upp i en svensk-norsk missionsförsamling. Vi bodde ju precis vid gränsen. Solidariteten var viktig, våra "bröder och systrar i Afrika" behövde vårt stöd. Så mitt engagemang har jag med mig från barndomen.

- Du fick tillfälle att studera?

- Skolan var vägen ut. När jag var liten, hade jag tre personer som var särskilt viktiga för mig: Min mor, min mormor och en storasyster. Under ett par år förlorade jag alla tre. Min syster började skolan, jag fick en lillebror som tog alltför mycket av mammas tid, enligt min åsikt förstås, och mormor dog.

Så jag var lycklig när jag själv fick börja skola. Det var en byskola med bara 10 elever, där klasserna 1 till 6 satt i samma rum. Min morbror var lärare. I högstadiet bodde jag på elevhem i Syssleback, studentexamen tog jag i Torsby. Jag har alltid vetat att jag skulle bli läkare.

"Du ska väl bli doktor", hette det alltid. Jag läste medicin i Umeå på 70-talet då var det naturligt att engagera sig i någon solidaritetsrörelse, och jag var med i Afrika-

grupperna. Kanske var det minnet av den bockande negerpojken på söndagsskolebössan... Jag har alltid velat arbeta i Afrika, men när min man fick jobb i Harare följde jag med som lyxhustru. Det kändes konstigt. Fortfarande har jag drömmen kvar, och ännu är det ju inte för sent. Om man får leva till pension.

- När kom du med i Läkare mot Kärnvapen?

- Jag deltog i ett kunskapsseminarium om kärnvapen i Luleå. Somliga av föreläsarna intog en väldig distanserad hållning, och jag blev förtvivlad över deras förskönande omskrivningar av en fasansfull verklighet.

Jag ifrågasatte också deras inställning till människovärdet: "Om det händer en kärnvapenkatastrof i Murmansk, hur ska det då gå för *norrbottningarna*?"

Men vad med människorna i Murmansk?

Till sist ställde jag mig upp i talarstolen och sa att jag talar för tre kvinnor, min mor, mig själv och min ofödda dotter. Jag grät i talarstolen.

Efteråt kom en överste fram och stack till mig en liten lapp. "Läs den på tåget hem", sa han. Jag tänkte att det är väl en utskällning, men han skrev tvärt om att han var enig med mig och att vi måste alla hjälpas åt.

Då beslöt jag att aktivera mig i Läkare mot Kärnvapen. Jag tycker att alla människor ska utnyttja sin kapacitet. "Sätt inte ditt ljus under skäppan", som Bibeln säger, och det är nu en gång så att läkarens profession gör det lätt att få maktbävare att lyssna.

Svenska Läkare mot Kärnvapen har omkring 5 000 medlemmar. De flesta är passiva medlemmar, men det är viktigt att de tar ställning. Deras medlemsavgifter gör att vi har resurser bland annat för vårt massiva och oundgängliga stöd för den ryska föreningen - både praktiskt och moraliskt.

Läkare mot Kärnvapen bildades 1981, under Reagans tid, av en sovjetisk och en amerikansk hjärtspecialist som insåg att vi som läkare hade ett speciellt ansvar och speciella möjligheter.

Både USA och Sovjet rustade till döds. Spädbarnsdödligheten i USA var till exempel lika hög som i många u-länder. Samtidigt var ju fredsrörelsen väldigt stark under de åren. När vi fick fredspriset 1985 fick vi också ta emot mycken smutskastning. Man sa att vi var kommunistläskare osv. Under presskonferensen i Oslo segnade en journalist ned med hjärtstopp. Han räddades av de två hjärtläkarna i samarbete. En bra illustration av vad vårt arbete går ut på.

Vendela Englund-Burnett tillsammans med ryska forskaren Mira Kossenko (t v).

- Hur arbetar ni?

- Vi arbetar på alla nivåer, med forskning, utbildning, utbyte, lobbying på hög nivå och gräsrotsarbete. Alla behövs, alla kan göra något på sin nivå.

Jag har varit i Hiroshima och träffat atombombens offer. Men besöket i Nagasaki, den andra staden som bombades, var ännu mer gripande. I Hiroshima kändes det kliniskt, en saklig redogörelse för grymheterna, men i Nagasaki vågade människorna visa sina känslor. De var rasande, men samtidigt kände man sig extra välkommen.

År 1991 höll Läkare mot Kärnvapen sin världskongress i Stockholm, därefter inbjöds de utländska gästerna att se lite mera av Sverige. Två kvinnliga forskare från Chelyabinsk i södra Ural kom till Karlstad och bodde hos mig. De berättade om föroreningar och sjukdomsfall, men det var svårt att förstå vad de menade. Dels på grund av språksvårigheter, min ryska är inte särskilt bra och deras engelska var inte mycket bättre.

Men sanningen om kärnvapenproduktionen och utsläppen hade ännu inte nått ut. Några månader senare fick jag en inbjuden till ett möte om konsekvenserna av kärnvapenproduktionen i södra Ural. Det verkade intressant, ingen i Sverige visste någonting, ingen hade varit där tidigare, men nu fick jag tillfälle att resa dit.

De två forskarna heter Mira Kossenko och Elena Zhukovskaya. Mira är strålningsexpert, en lysande forskare som har föreläst vid flera internationella konferenser, Elena är expert på barns blodsjukdomar. Dessutom har vi kontakt med ett par engagerade unga läkare som arbetar med strålningsoffer. De var totalt tolv läkare på kliniken som har ansvaret för 28 000

strålningsexponerade människor. Då ska de både sköta sjukvården och forska. Jag beundrar dem för att de också orkar med att arbeta mot kärnvapen. Under Sovjettiden var allt mycket hemligt.

Kärnvapenproduktionen ägde rum i hemliga städer som inte finns utsatta på kartan, radioaktivt avfall dumpades i sjöar och floder där människor bland annat tog sitt dricksvatten, badade och tvättade. Mira och kollegorna hade samlat ett enormt material, men de kunde inte publicera något eller ens berätta för patienterna, det skulle betytt fängelse. Fortfarande är området som ett eget land, det är omgärdat av taggtråd och man måste ha visum för att komma in. Det tar ett par månader.

- I artikeln i den här tidningen berättar du om de hemliga städerna, utsläppen och föroreningarna. Det är härresande läsning.

- Ja, men du ska komma ihåg att USA inte var mycket bättre. Omfattningen var mindre men cynismen och hemlighetsmakeriet detsamma.

Jag har träffat flera amerikanska läkare, INDNISledare och före detta höga officerare. I Nevada, i Hanford med flera platser, finns stora förorenade områden och tusentals människor som exponerades för radioaktivitet har insjuknat och dött.

Människorna kan verkligen skapa både himmel och helvete här på jorden. Vårt enda hopp är nog att göra som översten skrev på sin lapp: Vi måste alla hjälpas åt.

Aase Bang

Från strålningsdödens land

Det är vackert på försommaren i Södra Uralbergen. Björkarna är ännu vitare än hemma och på marken blommar det intensivt. När man ser ut över de böljande åkrarna och ängarna kan man inte ana att här finns en dödlig förening som varken syns, luktar eller känns. Visst kan den uppmärksamma betraktaren notera att blandskogen plötsligt övergår till en mer enahanda björkskog, men att detta beror på att tallarna dukat under är svårt att förstå - till och med när skyltarna dyker upp: skyltarna med **FÖRBJUDET OMRÅDET, VARNING RADIOAKTIVT**.

Men här finns några av de mest tragiska spåren av människors dårskap. Här i det gamla Sovjets vapensmedja har människor och miljö fått betala ett högt pris för - ja vad då? De som alls fick veta något hörde att det hade att göra med fosterlandets säkerhet och deras egen trygghet.

Men de flesta visste inget alls. Människor på landsbygden lever ett ganska traditionellt ryskt liv som innebär att man tar mycket från naturen: man plockar bär och svamp, fiskar, odlar mat i sin lilla täppa

Artikelförfattaren Vendela Englund-Burnett, allmänläkare i Karlstad, mäter radioaktiviteten i floden Tech.

och bygger av timmer. Man eldar ofta med björkved. Därför fick det desto mer katastrofala konsekvenser när Sovjet inledde sin kärnvapenproduktion här i slutet av 1940-talet.

Hemliga städer

Produktionen skedde i hemliga städer. Liksom i en agentfilm finns vid vägens slut städer som inte står på kartan och inte har några namn. Städerna har endast postkoder "Chelyabinsk 70". I var och en av dessa har ca 100 000 människor bott och arbetat med tillverkningen av kärnvapen.

Och de har levt ett materiellt gott liv. Människorna i omgivningen kallade dem "chokladätarna". Tillverkningen av kärnvapen har lett till mycket stora utsläpp av radioaktivitet - både genom medveten dumpning, olyckor och felberäkningar.

De tre största olyckorna är:

1. Utsläppet i floden Techa 1949-1956

Under denna tid släpptes en orenad soppa av radioaktiva sopor ut i den lilla floden, där människorna ovetande om faran fortsatte att leva som vanligt: man drack vattnet, badade, tvättade, vattnade sina grödor och kanske värst av allt, lät barnen leka och simma i vattnet. Och människorna blev sjuka.

Först 1953 påbörjade evakueringarna. Man tömde först byn Metlino ca fem kilometer från plutoniumfabriken. Under de följande åren tömdes ytterligare 19 byar på 6 300 invånare och jämnades med marken. Men nedströms

Barn med leukemi från en av de hemliga städerna.

fortsatte människorna sitt vanliga liv och använde vattnet som tidigare - för ingen hade ju talat om varför stängsel hade satts upp och varför de inte skulle få bruka sin flod som de var vana.

Kronisk strålsjuka

Totalt drabbades 124 000 människor av utsläppen och av dessa har 935 fått diagnosen "kronisk strålsjuka" - en sjukdom som bara finns här. Det innebär att de har fått en dos radioaktivitet som skulle ha varit dödlig men att de överlevt på grund av att den varit utspridd i tiden. Dessutom har antalet Leukemier, uterus- och ventrikeltcancer ökat. Den allmänna sjukligheten är mycket hög. Metlino är nu en öde huvudstad i ett radioaktivt vattenrike, omgiven av reservoarer som utbreder sig över 72 kvadratkilometer och rymmer hundratals miljoner kubikmeter vatten.

I maj 1992 - 39 år efter evakueringen - uppmätte vi i byn gammastrålning på 300 gånger normala värden - detta trots att inga utsläpp ska ha skett sedan 1963. Strålningarna kommer från botten och stränderna och minskar mycket långsamt.

2. Kushtymolyckan

Sedan 1949 har högaktivt avfall placerats i underjordiska tankar. År 1957 exploderade en sådan efter att avdunstning lett till koncentration av radioaktiviteten så att en kritisk massa uppstod. Explosionen var på ett kiloton (jämför

Hiroshimabomben på 13 kiloton). Ett radioaktivt moln spreds över 20 000 kvadratkilometer och 270 000 människor berördes - bland annat i den lilla staden Kasli. Tolv byar förstördes och fortfarande är 1 600 hektar åkermark och 8 000 hektar skog förbjudet område.

Det är här som tallarna fortfarande dör av strålningen - de tål bara dubbelt så mycket som människan - och varningsskyltarna står som skrämmande utropstecken i den vita björkskogen.

Arga och sjuka

I staden Kasli är befolkningen arg och frustrerad - och sjuk. Särskilt neurologiska sjukdomar, hjärt- och kärlsjukdomar har ökat. Insjunktandet i maligna tumörer har ökat med 15 procent och graviditetskomplikationer och missbildningar ökar - vilket gör att många väljer att inte föda barn utan gör abort.

Misstroendet är stort - mat, luft, jord, vatten, byggnadsmaterial har ju tidigare varit kontaminerat och man har inga möjligheter att själv kontrollera radioaktiviteten - men på en offentlig byggnad anges strålningsnivån tillsammans med tid och temperatur! Så kanske det är meningen att de ska känna sig trygga...

3. Sjön Karachay

Liksom vid all produktion av radioaktivt material fortsatte avfallshanteringen att vara ett problem.

År 1951 dumpade man 120 miljoner Curie (ungefär två

Här låg byn Melino med 8 700 invånare. Idag är kyrkoruinen omgiven av reservoarer med radioaktivt vatten. Gammastrålningen ligger 200 - 300 gånger över det normala.

Floden Techa med varningsskylt "Förorenat område".

och en halv gång hela utsläppet från Tjernobyl) i den lilla sjön Karachay på 45 hektar. Den är nu känd som jordens mest radioaktiva plats och tre minuters vistelse där räcker för att orsaka akut strålsjuka. Om man stannar en timme blir dosen dödlig. År 1967 var det ovanligt varmt och torrt i södra Ural, sjön torkade och krympte och när det sedan började storma flög radioaktivt damm iväg och förvärrade ytterligare situationen i området.

Bland annat fick staden Kasli åter en stor mängd radioaktiv "himlajord". Nu håller man på att fylla sjön med jord, sten och betong för att binda radioaktiviteten på platsen (det pågår redan läckage till grundvattnet och sjöns yta har minskat till 15 hektar. Men ingen vet vad som ska hända sen. Vad blir följderna när radioaktiviteten koncentreras till den lilla volym som återstår? Och hur ska man kommunicera till kommande generationer, att här finns en dödens plats?

Ja, det är vackert men farligt i södra Uralbergen. Här finns enorma problem med miljö och hälsa, men också vad gäller människornas förtroende, områdets ekonomiska utveckling och så vidare.

Men här finns också initiativ, engagemang, ilska och människor som vägrar att ge upp.

Text och bild: Vendela Englund-Burnett
distriktsläkare i Karlstad vice ordförande
i Svenska Läkare mot Kärnvapen

Vi beklagar!

I några exemplar av förra numret av Vi Mänikor saknades sidor. Ett fel av tryckeriet. Fick du en sådan tidning och vill ha en med rätt antal sidor, hör av dig till oss så skickar vi en.

Redaktionen

Öppet brev till alla kvinnliga riksdagsledamöter

Stocken, 25.11.98

Undertecknande har nyss återvänt från KDVs (Kvinnornas Demokratiska Världsförbund) kongress i Paris, där omkring 600 kvinnor från 103 länder deltog. Vid hemkomsten fick vi veta att Sydafrika beslutat slutförhandla om att köpa JAS. Det samlande temat på kongressen i Paris var våldet mot kvinnorna.

Vi svenskor hade ansvaret för en av 12 arbetsgrupper: den om fred och nedrustning. Med två kvinnor från ANC, Sydafrika, diskuterade vi ingående Sveriges försök att sälja JAS till Sydafrika.

De var förtvivlade och mycket besvikna på Sverige. Aldrig trodde de att solidariteten som visats dem under så många år skulle ta sig sådana uttryck idag.

Vi behöver hundratals saker innan vi behöver JAS: bostäder, brunnar, mat, skolor, skolböcker, hjälp med AIDS-bekämpning (varje dag konstateras mellan 1000-1500 nya fall), med mera, med mera.

Den ena av ANC-kvinnorna satt själv i försvarsutskottet. Våra män tycks absolut vilja ha den... sa hon nästan uppgivet. Men ANC:s kvinnoförbund är helt emot. När ska vår röst höras och respekteras?

Samma fråga ställer vi idag till er kvinnor i Sveriges riksdag: När ska våra/era röster höras och respekteras? Vi ber er att gå samman i denna viktiga fråga och visa oss och kvinnorna i världen att nära 50 procent kvinno-representation i Sveriges riksdag verkligen betyder makt och förändring.

Vi utgår ifrån att ni alla är emot denna JAS-försäljning

och inte låter er förblindas av ekonomistiska inrikespolitiska skäl! Ni läste väl Ulf Bjerelds undersökning om den stora könsklyftan vad gäller inställning till våld och i synnerhet till vapenexport.

Det måste ge eko i det praktiska handlandet!

Vi litat på er, systrar!

Hälsning från:

Erni Friholt
Aase Bang
Zaida Hagman
Birgitta Rang
Eva Wikman
*Svenska Kvinnors
Vänsterförbund*

PS i februari 1999:

Hittills har vi inte fått ett enda svar från någon av de kvinnliga riksdagsledamöterna.

Är det på grund av att vi inte ställt en direkt fråga? Alltså vårt eget fel??

I Sydafrika däremot har nu 50 olika organisationer gått samman för att förhindra regeringens vapeninköp, däribland JAS från Sverige.

Den 28 mars anordnar FREDSAM i Göteborg, där SKV ingår som medlemsorganisation, en hearing om JAS-försäljningen till Sydafrika.

Ring om program till SKV, Göteborg 031-144028

Nästa nummer av Vi Mänskor kommer att ha barn som tema. Skicka in era tankar och funderingar om barn. Kanske ett roligt minne, ett kåseri, något fyndigt sagt.

Bild: Peter Lloyd

Uthålligt jordbruk

På 60-talet slog den gröna revolutionen igenom i världen. Invändningar och motstånd sopades undan av politiker och experter. Den nya jordbruksteknologin blev frälsningen för makthavare som behövde en undanflykt från ansvaret att lösa orättvisorna.

Och storföretagen fick en chans att dyrka upp de spärrar mot utländskt inflytande som en del regeringar inrättat. Indiens regering hörde till dem som efter frigörelsen från kolonialt beroende ville bygga upp sin ekonomi inifrån, i skydd av tullmurar och med krav att få majoritetsställning i företag som startades med utländska partners.

Men när tre monsunregn i rad uteblev 1965-67, uppstod en försörjningskris, och hungriga människor plundrade butiker i storstäderna. Indiens regering fick be om hjälp i form av veteimport från USA, betald i rupier. Hjälpen kom, men på villkor att Indien öppnade sig för internationellt kapital och företagande inom jordbruk och energiförsörjning.

Samtidigt rullade den gröna revolutionen vidare. Svält och undernäring skulle utrotas. Kärnan i jordbruket blev bruket av högavkastande utsäden, som krävde konstgödsel och vatten för att växa och giftbesprutningar för att överleva attackerna från mikrober och insekter.

Mot sådant var de gamla lokala utsädena mycket mer motståndskraftiga. För rika bönder blev alltihop ett lyft. Den nya tekniken passade bäst i större skala, eftersom de patenterade insatsvarorna måste köpas av företagen varje säsong. Bönder som haft arrendatorer på delar av sin mark sade upp dem. Bristen på jord för de fattiga

accentuerades. Alltfler måste söka jobb som lantarbetare, men modernisering skapar sällan fler jobb...

För självägande småbönder blev det nya en lockelse och en fara. De har den sämre jorden. En eller två felslagna skördar satte dem i skuld till leverantörerna av utsäden m m. Många fick gå ifrån sin pantsatta jord.

En fattig kan inte köpa sig mat. Familjen måste odla och äta eller få avlönat arbete. För många blev ingetdera möjligt. Efter några år av grön revolution blev åkerjorden ovilligare att bära grödor.

Mer och mer av insatsvarorna måste till. Nedslätning och mullförstöring och erosion ökade. Föreningen Svalorna hade ett litet jordbruksprojekt söder om storstaden Madras (numera omdöpt till Chennai).

Efter bara tre års försök med de nya metoderna insåg vi att vi var på väg in i en återvändsgränd. Det var i början av 70-talet. Då läste jag en kort artikel av bonden Jerker Engborg i den svenska tidskriften för biodynamisk odling. Jerker hade prövat kompostjordbruk under en kort säsong i Indirn. Med hans råd och vägledning åstadkom jag de nödvändiga argumenten för att få projektledningen att sadla om till biologiskt jordbruk.

1974 blev det äntligen av. I en fattig by är det brist på allt, t o m på växtavfall. Även rishalmen äts av oxar och kor. Med hjälp av de snabbväxande vilda törnbuskar som heter Prosópis fick vi ihop material till komposter enligt en metod som utexperimenterats av den engelske agronomen Albert Howard på 1930-talet, i Indien.

Efter två års försök var marken och grödorna redan friskare. Vi planterade också en mängd träd och buskar till skugga och biomassa. Efterhand blev försöket känt. Vår ständige Indienvolontär Per Lejergård värvade många proselyter från andra organisationer som kom på besök.

Samtidigt fortsatte regeringens lokala utvecklingspersonal sin propaganda för den gröna revolutionen och dess metoder. Men förutom det tekniskt-biologiska innehållet har den biologiska metoden fördelen att inte kosta något nämvärt i kontanter.

Gamla lokala utsäden används i den mån de finns kvar. Av dem kan man spara en säck av skörden till utsäde för nästa säsong. Giftsprutning behövs inte, eftersom komposten gör plantorna starkare. Och råmaterialet till komposter är gratis, och själva odlingsresultatet blir säkrare. För själväggande småbönder är allt detta av avgörande betydelse.

Det löser dock inte de jordlösa problem. Möjligen får en del lantarbetare behålla sina jobb, eftersom det "uthålliga" jordbruket är arbetskrävande. Genom olyckliga omständigheter blev vårt odlingsprojekt avvecklat efter omkring tio år.

Desto roligare var det att vid mitt senaste Indienbesök i oktober 1998 besöka några andra landsbygdprojekt, där de biologiska odlingsmetoderna nu växer och förstärks

genom veckoslutskurser och organiserade lägre examina i "Uthålligt jordbruk".

På båda dessa ställen fick jag höra att alla förstått att vårt eget projekt var det första och att de där fått de första impulserna till att praktiskt kämpa för småjordbrukarna och samtidigt värna den ekologiska grunden för deras existens. Av en artikel i Biodynamisk odling blev en folkrörelse i Indien.

Text och bild: Ola Friholt

Dålig arbetsmiljö

ett folkhälsoproblem

Arbetsvillkoren styr både direkt och indirekt stora delar av vår livssituation. Arbetstidens förläggning ställer krav på barnomsorg och kollektivtrafik. Dessutom präglas vår fritid av de villkor som arbetet ställer. I det här sammanhanget är det viktigt att se på hela arbetsbördan, det vill säga både det avlönade arbetet och det oavlönade arbetet i hem och familj.

I nom arbetsmiljöområdet finns en lång och i många avseenden framgångsrik folkhälsotradition. Det finns en väl utbyggd organisation för att minska fysiska risker i arbetsmiljön. Skadeförebyggande insatser har stått i förgrunden och resultaten har varit goda.

Fortfarande finns dock stora skillnader i arbetsmiljön, vilka sannolikt är den viktigaste orsaken till ohälsans ojämlika

fördelning mellan olika social- och yrkesgrupper. Detta är en viktig insikt eftersom arbetsmiljöfaktorer som orsak till olika folksjukdomar vanligen har tillmätts en relativt begränsad betydelse.

Under senare år har även arbetsorganisatoriska och psykosociala förhållanden av betydelse för hälsan ägnats allt större uppmärksamhet.

Folk mår sämre

Under 1980-talet växte insikten och insatserna när det gällde arbetsrelaterade förslitningsskador.

Kännetecknande för det senaste årtiondet har också varit ett ökat intresse för att minska och förebygga psykosociala problem relaterade till arbetet.

Människor mår allt sämre på sina arbetsplatser idag. Framför allt är det kvinnorna som drabbas. Den psykosociala arbetsmiljön har blivit sämre, vilket är en effekt av fyra-fem års förändringsarbete och tuffa sparkrav, framför allt inom den offentliga sektorn.

Till detta kommer ogenomtänkta omorganiseringar och dålig arbetsledning. Antalet anmälningar om våld och hot på arbetsplatserna har ökat.

Även här är det kvinnorna som drabbas värst. För att förbättra arbetsmiljön måste arbetsledningen på respektive arbetsplats få en insikt om problemens art. Detta är också en klassfråga.

Livschanserna är större bland tjänstemän på hög- och mellannivå. Samtidigt vet vi att det är de som inte förvärvsarbetar som löper den allra största dödsrisken.

Sjukvården

Inom det område som jag känner till bäst, nämligen sjukvården, har arbetsvillkoren stark förändrats under de senaste åren. Den arbetssituation som råder inom hälso- och sjukvården idag är i längden ohållbar.

Antalet vårdplatser har skurits ner kraftigt samtidigt som personalstyrkan minskat och patienterna blivit sjukare. Personalen tänjer sig till det yttersta för att alla de som behöver hjälp ska få det.

Tid och kraft att göra något utöver detta finns oftast inte. Personalen slits hela tiden mellan en vilja och en önskan om att kunna hjälpa, trösta och lindra, och den möjlighet som verkligheten ges för detta.

Risken för utbrändhet är uppenbar och allt fler drabbas också. Utbrändhet har blivit vår tids nya folksjukdom. Man måste dock komma ihåg att det oftast inte finns en enskild orsak till utbrändhet, utan det handlar om hela livssituationen. Vad kan göras? Hur ska man komma till rätta med de ojämlikheter som råder?

Kommer villkoren att förbättras för de kvinnor som i dag slits ner inom vården och verkstadsindustrin? Hur får man personalen att må bättre? När sjukvården omstrukturerar och rationaliserar måste vi vara oerhört uppmärksamma och lyhörda för de konsekvenser det kan få. I lanstinget i Värmland har vi valt att satsa extra på just folkhälsoarbete.

Det har blivit mitt speciella ansvarsområde. Ett exempel är Kristinehamns sjukhus som ingår i det svenska nätverket för Hälsofrämjande sjukhus, vilket bland annat innebär att satsningar på en god hälsa för personalen prioriteras. Hälsofrämjande arbete innebär att man ser till det friska och försöker att bevara detta och utveckla detta. Bland annat har man erbjudit alla som arbetar deltid

Monica Ekström (v).

heltidstjänster. Detta är oerhört viktigt i dag när många kvinnor är ensamförsörjande, och ingen kan faktiskt leva på en deltidslön som lokalvårdare, undersköterska eller sjuksköterska. En oro för ekonomin leder ofta till det som brukar kallas för ekonomisk stress.

De psykosociala arbetsmiljöproblem som finns runt om på våra arbetsplatser måste nu tas på allvar. Vi måste se våra medarbetare som människor av kött och blod och inte som robotar. Detta är problem som i de flesta fall är kopplat till både kön och klass.

Monica Ekström
landstingsråd (v) i Värmland

Det behöver inte alls vara svårt att göra en kompost!

Lägger man vegetabiliskt material i en hög kommer det att multna och bli kompost. Komposteringens grund är att växterna skall brytas ned av syrekrävande organismer, som t ex svampar och bakterier.

Svamparna som bryter ned cellulosan i växterna behöver kväve. Får de tillräckligt med kväve bryter de ned cellulosan snabbt och utvecklar värme.

Värmen dödar ogräsfrön och sjukdomsframkallande organismer i komposten. Finns det lite kväve tar det långt tid, för att påskynda behöver man tillföra luft, fuktighet och kväve. Luften kan man tillföra komposten genom att man har några rader tegelstenar på avstånd från varandra under komposthögen. Man kan också sätta i några pålar i

marken som man bygger komposten runt, som man sedan tar bort och på så sätt får luftkanaler. En stor kompost kan man låta regnet fukta. Komposten skall vara fuktig men inte våt. Blir det mycket regn, täck över.

Tjugofem cm växtmaterial och fem-tio cm höns- eller konstgödsel börjar man komposten med. Man lägger på kalk då och då. När högen börjar bli varm ser man till att den inte blir för våt.

Efter en månad eller två vänds komposten. Man gräver runt och ser till att det som låg ytterst kommer att ligga längst in i den nya högen. Efter ytterligare någon månad är komposten färdig att läggas ut i trädgården.

Allt från växt och djurriket kan i princip läggas på komposten. I en radhusträdgård kanske en färdigköpt kompostbehållare passar bäst. Annars, experimentera och kom på den för Dig bästa komposten.

Hedda Karlsson

Dom kallar oss fittor

Nästan varje ung tjej i skolåldern har någon gång blivit kallade tillmäten såsom fitta eller hora. Enligt en färsk undersökning från jämställdhetsombudsmannen, jämO, har 70 procent av killarna på högstadiet kallat en kamrat för fitta eller bög.

I en tidigare undersökning, gjord av Stockholms skolors informationsenhet 1996, svarade 47 procent av de 704 tillfrågade kvinnliga eleverna att de hade blivit utsatta för sexuella trakasserier.

Den naiva säger säkert att det är ett språk förbehållet ungdomar i tonåren, men de har fel!

Som exempel kan jag ta vad jag nyligen fick höra av en 7-årig tjej. Hon berättade för mig att hon i skolan av en pojke i 2:an har blivit kallad "jävla hora" vid ett tillfälle.

Detta som ett uttryck för, som hon själv säger, att "han är nog kär i mig". Tittar man lite noggrannare på detta

FLICKDRÖMMEN

DRÖMFlickan

kan man utläsa en klar tendens. Nämligen den att redan innan man ens fått klarhet i vad betydelsen av ordet är har man lärt sig att använda det. Man kan ju fråga sig vad som är värst: att en pojke på åtta år använder ordet utan att veta den egentliga innebörden eller att en kille på 15, som vet vad ordet betyder, använder det som en synonym på sina kvinnliga skolkamrater?

Vad som också är häpnadsväckande i jämOs enkät är att 41 procent av personalen på skolorna ifråga ansåg att ordet hora, enligt deras uppfattning, användes som slang på alla flickor. Att inte personalen reagerar är nog en av de bidragande orsakerna till att den verbala misshandeln kan fortgå.

Att jag kallar det verbal misshandel beror på att 70 procent av användarna i jämOs undersökning var fullt medvetna om ordets innebörd, nämligen "en tjej som får betalt".

Och då måste givetvis användandet av ordet klassas som en kränkning.

Text: Lina Stålberg
Bild: Maria Henje

Äntligen återser jag Asegedech

Vi kunde inte annat än bli imponerade av REWAs genomslagskraft. Överallt fanns dessa underavdelningar. Kvinnorna, som fört ett mycket underordnat liv i Etiopien, skulle helt plötsligt spela ledande roller och vara spjutspetsar i Mengistus revolution. I historiens ljus kan vi förebrå oss att vi inte genomskådat, eller åtminstone frågat oss hur frivilligt medlemskapet i REWA egentligen var, vem som gynnades respektive missgynnades. Nej, inget av detta. Vi såg, och

Men samtidigt fortsatte inbördeskriget i Eritrea och Tigray med oförminskad styrka. Det ledde 1991 till militär-diktaturen Mengistus fall och två år senare blev Eritrea en självständig stat.

1991 hade jag åter träffat Asegedech vid KDV:s kongress i Sheffield. Hon var ovanligt tystlåten och dämpad. Vad jag minns talade vi dock aldrig om situationen i hennes hemland då. En månad efter hennes hemkomst föll regeringen. Mengistu gick i landsflykt. Asegedech och

Året var 1984. Kvinnorådet för Internationellt Bistånd (KIB) var på resa i Afrika. Vi delade på oss. Några åkte till Etiopien. Där hade SIDA stora projekt som artade sig väl. Vår uppgift och nyfikenhet gällde hur kvinnornas kunskaper och möjligheter togs tillvara i dessa projekt. Vårt program hade gjorts upp i samarbete med REWA, Etiopiens då stora kvinnoorganisation. Dess dynamiska ordförande hette Asegedech.

ville också så gärna se, att kvinnorna fick hand om delar av vattenprojektet DODOTA. De satt i vuxenundervisningen och plitade de svåra bokstäverna.

De deltog i de nya konsumentkooperativen. Småbarnen togs om hand på dagis. Barnen gick i skola. Det var fortfarande skriande behov av papper, av böcker, av sjukvårdsmaterial, ja det var ont om det mesta.

Men SIDA:s bistånd kom rätt, gjorde nytta. Det var en allmän stämning av framåtanda som vi upplevde det, och kvinnorna var delaktiga i samhällsbygget.

Kunde vi se så fel? När vi lämnade Addis Ababa då i oktober 1984 var dock en av de värsta hungerkatastroferna redan ett faktum. Den drabbade mest de norra delarna av landet.

Vi såg det i form av karavaner av folk som välldes in i huvudstaden och bildade kilometerlånga köer utanför snabbt upprättade brödbutiker och vattenposter.

Vi såg det i form av karavaner av dromedarer som mötte oss på den dammiga vägen söderöver. De kom från norr i sökande efter vatten. Katastrofen kom självfallet att påverka hela landet och allt framåtbyggande fick anstå.

många med henne som stod regeringen nära försvann i fängelserna. Och REWA, denna stolta kvinnoorganisation fanns inte mer. Nu är det 1999. Jag återser Etiopien. Och jag återser Asegedech.

Efter sju år och tre månader i fängelset släpptes hon en vacker dag, utan dom och rannsakan. Det blir ett tårfylld återseende. Vi tillbringar en dag i hennes hem med kaffecermoni, etiopisk lunch, rökelse som i kyrkan och en stärkande whisky.

O Asegedech, orkar du berätta? Visste du då 1991? Varför stannade du inte i England? Hur var det i fängelset? Hur klarade du av att överleva? Frågor. Frågor.

Asegedech är inte helt återställd efter sin malaria och lunginflammation. Men hon är sig otroligt lik. Samma vackra hållning och värdighet och lugna tal.

”Ja, jag visste eller anade vad som var på gång då 1991, säger hon. ”Jag övervägde med mig själv. Om jag inte återvände skulle det tolkas som att jag var skyldig. Men till vad? Det fanns inget jag kunde komma på. Dessutom fanns ju min man och min dotter där hemma”.

Om fängelsetiden vill och orkar hon inte tala ännu. ”Men

Även nu går alla i skolan, 75-90 elever i varje klass, och det är lika ont om papper, om böcker o s v.

jag blev väl behandlad hela tiden. Efter en tid satte de oss "politiska" fångar för sig". Hennes man besökte henne mest varje dag. "Ja, det stödet från min man och andra släktingar och vänner, det var det som höll mig uppe". Vi talar om REWA. Jag hade av en slump träffat tre kvinnor som alla varit med i REWA och kände Asegedech väl. De betygade henne sin tillgivenhet, och alla bekräftade det Asegedech också fastslog. Att REWAs organisering var uppbyggd som partiets och att den skulle vara regeringens språkrör, inte någon självständig kvinnorörelse.

"Men så länge det gjordes bra saker var vi, som var i ledningen, ju mycket med på det. Motstånd eller avvikande meningar tolererades nog inte. Var vi utomlands på

seminarier eller kongresser avkrävdes noggrann redovisning över vilka vi hade träffat och vad vi pratat om". Organisering av kvinnor är mot den bakgrunden inte så alldeles lätt idag.

Den nuvarande regeringen tillkom efter demokratiska val och är i färd med att ändra olika kvinnodiskriminerande lagar.

Till exempel vill man lagstifta om giftasålder till 18 år. Alltför många barnäktenskap leder till alltför tidiga graviditeter med förlossningskomplikationer. Många

av dessa unga mödrar dör i barnsäng. Också passusen att mannen är familjens överhuvud och kvinnan tvungen att lyda honom, är under diskussion.

Detta och mycket mera får vi veta vid ett besök i parlamentet. Dr Ethiopia är en av 15 kvinnliga ledamöter i andra kammaren där det är allt som allt 574 personer. Våldet är utbrett i samhället och drabbar kvinnor mest. En grupp kvinnliga advokater har gått samman och tillhandahåller rättslig hjälp.

De tar inte betalt utan lever själva på olika bidrag (bl a från SIDA). "Än så länge hinner vi bara med klienter här i huvudstaden, men vill gärna utöka vår verksamhet, som tyvärr är mycket nödvändig", säger vår talesman.

"Lagändringar i all ära, men hur ser det ut i verkligheten?

Asegedech

Det är det vi får ta itu med". Och nu är det åter krig i det fattiga landet. Krigsförberedelserna var i full gång när jag var där i januari. På TV kampsånger och patriotiska tal, kvinnor marscherade. (Då är de så jämställda). På gatorna klungor av etniska eritreaner som skulle skickas hem. Deporteras, som det sas. Många hade aldrig ens varit i Eritrea. Antalet angavs till 52 000. Och alla, säger alla, som jag frågade om denna hotfulla utveckling, var antingen negativa, uppgivna, förtvivlade.

Ingen sa sig kunna förstå den egentliga orsaken till att krig åter anses vara den enda möjligheten att tala med sina grannar. Min helt personliga gissning är att krig har varit ett normal-tillstånd för en hel generation. Det är något man kan...

Asegedeche säger några kloka ord om behovet att lära sig demokrati, ett annat sätt att tänka. "Vi behöver också gräva djupt i vår egen historia.

Visst finns även där exempel på fredliga överenskomelser via ett slags byråd. Men var hittar vi den viljan idag?", frågar hon. Och jag tänker på Kosovo, mitt i Europa. Nej, inga goda råd eller goda exempel kan vi ståta med från vårt håll. Återstår som vanligt att söka och finna de goda krafterna runt om i världen och oförtrutet väva och stärka trådarna till varandra.

Text och bild: Erni Friholt

PS: Asegedeche har inget arbete idag. Om någon kan tänkas vilja stödja henne så går det bra via SKV. Hon var överväldigad och tacksam för allt stöd hon hittills fått, framför allt från Norge, men också Sverige.

Mjölksyrning

Mjölksyrning är liksom torkning en mycket gammal förvaringsmetod av livsmedel. Allteftersom tiderna har förändrats har mjölksyrning av grönsaker fallit i glömska.

Vad kan man mjölksyra? Nästan alla grönsaker och frukter går att mjölksyra till exempel olika slags kål, morötter, enbär och vitlök.

Hur gör man surkål? Det är lättast att lyckas med syrad kål eftersom kålbladen är rika på egna mjölk-bakterier.

Ingredienser per kilo ansad vit- eller rödkål:

1-2 tsk havssalt
1 dryg tsk enbär
½ tsk kummin
ev. ½ skivat äpple
ev. 2 msk vassle

1. Väg upp ansad vitkål och plocka fram salt, kryddor samt eventuellt vassle och äpple i proportion till kålmängden.

2. Strimla kålen med osthyvel, rivjärn eller hushållsmaskin.

3. Fördela en del av den strimlade kålen samt övriga ingredienser i en skål.

4. Stampa kålen med knytnäven eller med för ändamålet avsedd stamp i trä. Fyll på med kål och övriga ingredienser allteftersom och fortsätt stampa.

5. Fyll en glasburk eller mjölksyrejäsningsskruka av stengods till fyra femtedelar. Pressa ner kålen och se till att vätska står över kålen.

6. Ställ krukans/burkens i rumstemperatur 18-20 C i 10-12 dagar. Är det varmare än 20 grader C räcker det med 8 dagar. Det skall dock inte vara över 25 C. Därefter skall kålen eftermogna på sval plats 0-8 C i ytterligare 6-8 veckor. Kålen blir mer aromatisk efter längre tids eftermogning.

Ekotipset från Johan Eklund
Ur EKOTEKNIK Nr 3 1998

AVGASRENINGSPROCEDUREN

av Kerstin Moberg

Den något ålderstigna mörkgröna Morrisen stannade med ett suckande läte vid Delsjöns grusade parkeringsplats. Det var någon gång under den trivsamma perioden efter införandet av lediga lördagar och före miljonprogrammets påbörjande. När Bernhard öppnade bildörren vid förarplatsen välldes försommarsöndagens ljumma vindar med sina förföriska dofter in i bilen och Buster pressade sig emellan dörrposten och ryggstödet till framsätet och välldes ut. Med sina sju år hade han blivit aningen baktung. Han lufsade viftande på svansen, vilken liknade en loj svart svängande plym, makligt i väg mot den gräsbevuxna dikesrenen, för att pinka in nya revir. Dessutom hyste han gott hopp om att få syn på åtminstone några eller några ekorrar. Bernhards båda systrar Lottie och Eulalia satt ännu kvar i bilen.

Bernhard hade stigit ur Morrisen och sysslade nu med någonting i bilens innanmäte bakom den öppnade motorhuven. Han var ännu vid sextio år fyllda en stilig man, något magerlagd. Den raka hållningen gjorde att han trots sina blott 170 och en halv centimeter inte uppfattades som särskilt kort. Av det cendréfärgade håret syntes för tillfället inte mycket under snusnäsduken, vilken han med några snabba handgrepp medelst fyra knutar, en i vart hörn, hade förvandlat till en praktisk solhatt. Bernhard var övertygad om nyttan av att till varje pris undvika risken att drabbas av solsting.

I de markerade anletsdragen, med fyrkantig haka och välformad mun som ofta log, var det ögonen, grå med fast blick under buskiga ögonbryn, man såg först. I dem kunde man skönja ett stänk av humor. Kostymbyxorna var upprullade med två vikningar och skjortans två översta knappar var uppknäppta i halsen. I mellanrummet mellan byxbenen och ankelsockorna skymtade de vita något fjällande skenbenen. Medelst dessa små enkla medel i arrangemanget av klädseln kände Bernhard påtagligt skillnaden mellan veckoslut och vardagsslit. Han hade

arbetat mer än fyrtio år på samma bank, största delen som kassör. Det var inte utan att han började se fram emot pensioneringen. Under denna långa tid hade det endast varit ett byte av bankdirektör. När den förste av dem slutade hade Bernhard förutseende nog bett att få ett betyg. Det skulle kunna vara till nytta framledes hade Bernhard tänkt.

Nu blev han kvar på banken hela sitt yrkesverksamma liv. Visserligen var det några år kvar, men någon förändring av yrkesplaner hyste han inte.

Ibland tog Bernhard fram det där betyget och tittade på det. Han var särskilt förtjust i det mittersta avsnittet som lyder: "Han arbetar snabbt med god reda och ordning och är mycket omtyckt av allmänheten. Han har utträttat ett värdefullt arbete i banken, om vars intressen han varit synnerligen mån, aldrig sparande sig."

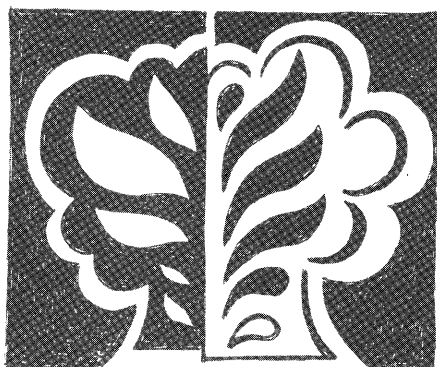
Ja, ja! Det var tider det! Då hade han inom räckhåll bakom den blankpolerade disken haft en skarpladdad revolver till hands, i händelse av rånförsök. Sådant var numera förbjudet. Både bankpersonalens vapeninnehav och naturligtvis rånförsök. Sedan dess, det var ju klart som korvspad, hade rånförsöken minskat och rånen ökat.

Plötsligt blev Bernhard synlig bakom motorhuven. Han tog några kliv, lutade sig in genom den öppna bildörren, vred om nyckeln till tändningslåset, tittade samtidigt på systemen som satt i sätet bredvid förarplatsen och sa: - Lottie, du kan väl trampa försiktigt på gasen, när jag ger tecken!

Han försvann snabbt igen, medförandes en påse med kolpulver, bakom motorhuven. Det var dags igen för den regelbundna, om dock

med långa mellanrum, återkommande reningen av avgassystemet. Resten av Bernhards familj, hustru och barn, vägrade att följa med vid dylika tillfällen, hävdandes att de inte ville bli till ett åtlöje.

För Bernhard en fullständigt obegriplig tankegång. Att sparsamhet är en dygd hade han från späda ålder fått höra,

även om det för hans vidkommande inte var av nöden. Fast att skaffa sig så få fasta utgifter som möjligt och även hålla nere övriga i görligaste mån är ett tecken på sunt förnuft.

Om man själv kunde utföra enklare bilreparationer och dylikt så är det sannerligen inget att skämmas över. Lottie och Eulalia var av alldeles samma åsikt. Dessutom ansåg de att deras lillebror var enastående fenomenal. Det hade de tyckt ända sedan barndomen.

Bernhards fenomenalitet yttrade sig på mångahanda vis. Till exempel ägde han förmågan att somna på oförmodade ställen. Under skoltiden hade Lottie och Eulalia turats om att väcka honom på morgnarna så att han inte skulle komma försent till skolan.

Ibland saknade de honom vid frukostbordet. När någon av systrarna tittade efter var han hade blivit av, kunde det hända att de fann honom sittande djupt insomnad på sängkanten med en strumpa dinglande halvträd på foten. Sent en kväll efter en släktmiddag var han spårlöst försvunnen. Ingen mindes när de sett honom sist.

Familjens hemfärd blev försenad en dryg halvtimme, då samtliga familjemedlemmar plus värdfamiljen letade efter honom. Till slut fann de honom djupt insomnad på en bred fönsterbänk bakom fördragna gardiner.

Denna vackra majsöndag hade han inte fallit i sömn vid studiet av motorrummets inre anatomi. Även om systrarna nästan började befara detta. Nu dök Bernhards huvud och ena hand, med den tomma kolpås, upp vid sidan av motorhuven igen. Han gjorde tecken genom att långsamt sänka handen med den tomma påsen samtidigt som han tittade på Lottie och ropade: - Nu!

Lottie lösgjorde sin högra spetsbehandskade hand ur det intrasslade som fortfarande var virat flera varv runt hand och handled. Vid bilutfärder nyttjade hon säkerhetsbältet på detta egendomliga sätt. Detta plus hennes orubbliga tilltro till broderns, i hennes tycke, fenomenala körskicklighet gjorde att hon kände sig fullkomligt säker.

Hon hasade sig något i sidled och sträckte en smäcker fot i en oklädsam sko framåt. Just ögonblicket innan hon hann vidröra gaspedalen ropade Bernhard: - Vänta!

Han försvann igen bakom motorhuven återgående till sina mystiska förehavanden. Lottie återgick till diskussionen med syster Eulalia. Morgonens bestyr var redan analyserade. De brukade, mestadels per telefon, dagligen förhöra sig om hur morgonen avlöp. Båda redogjorde med stort allvar för resultatet av ansträngningarna på toaletten. Det brukade bli en totalanalys: mängd, färg, form, konsistens etc. Alltid fanns det något

att oroa sig för. Nu var de mitt i analysen av dagens högmässa. Syskonens mor var barnfödd i Bohuslän i en familj med rötter i schartauanismen.

Lottie hade bott tillsammans med henne nästan hela livet. När modern vid hög ålder dött och Eulalia blivit änka hade de båda systrarna fortsatt traditionen med att lyssna på högmässan i radion om söndagsförmiddagarna.

Ett kort tag hade systrarna provat på att bo tillsammans i den stora våningen Lottie huserade i ensam efter moderns död. Detta låg några år bakåt i tiden och inföll i nära anslutning till tidpunkten för Lotties pensionering från sin plats som sekreterare på ett advokatkontor.

Försöket föll inte väl ut, delvis beroende på olika vanor. Lottie ville sova längst om morgnarna och vakna utan störande ljudinslag. Speciellt illa tyckte hon om vattenledningbruset då toalettens nyttjades.

Efter en tid fordrade Lottie att Eulalia skulle ta in en spann i sitt rum om nätterna så hon fick sova ut i fred. Detta gjorde Eulalia så uppbragt och förolämpad att inom fjorton dagar hade hon flyttat. Därefter vägrade hon att ens tala med Lottie i över ett halvår.

Efter hand dämpades alla upprörda känslor och numera grälade de sällan. Tvärtom hade de nu stor glädje av varandra, vilket också gynnade Televerket. Lottie och Eulalia hade nu enats om att prästen som predikat i dagens radiosända högmässa varit fenomenal.

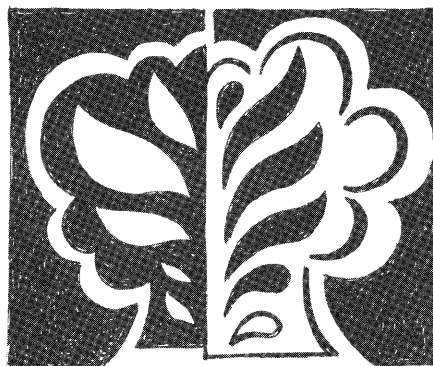
Utvärderingen av morgonbestyren föranledde ingen omedelbar oro för någonderas hälsotillstånd. Kort sagt dagen hade varit strålende, hitills.

Men vad sysslade Bernhard med? Visserligen hade de ingenting som brådskade. De njöt av bilfärden och såg fram emot att få avsluta eftermiddagen med kaffedrickning på Vita Bandet i Slottskogen.

Vad de inte visste var att scenariot inom kort skulle förändras. I den sista uppförsbacken före parkeringsplatsen flanerade en familj – mor, far, en handfull barn samt en storgärdhund av obestämbart ras. Föräldrarna bar emellan sig en picknickkorg täckt med en vit – och rödrutig duk. Barnen rusade omkring hit och dit under lek och skratt.

Den storgärdshunden sprang ett gott stycke framför dem och var nu uppe på backkrönet.

De kunde skönja parkeringsplatsen bortom backen och anade Delsjöns glittrande vatten nedanför den starkt sluttande gräsbevuxna slänten. De enda människor som syntes till var framför en mörkgrön bil uppe på parkeringsplatsen. Någon sysslade med ett eller annat vid

bilens framdel. För övrigt rådde frid och stillhet. När den stora hunden hunnit uppför backen och fick syn på Buster som just jagat upp en ekorre i ett träd, rusade han dit. Buster som nedanför satt igång att skälla ut ekorren kom av sig mitt i ett skall vid åsynen av den större hunden. Trots sin egen imponerande kroppshydda ägde Buster inte mycket självförtroende i umgänget med sina egna artfränder. Gränsen för hans mod vad gällde utskällning av andra djur gick vid djur av ekorrars storlek; möjligen med undantag för mopsar.

Utomhus vill säga. Inomhus var en helt annan sak. Där tyckte han att han kunde kosta på sig att skälla ut de flesta hundar han såg passera på gatan nedanför. Buster hade en egen fåtölj. Den var placerad framför fönstren i hörnrummet hemma med god utsikt åt två håll. Det var den enda fåtölj han hade tillåtelse att hoppa upp i och det respekterade han.

Att stå där och hålla uppsikt var en av hans favorit-sysselsättningar. Dessutom tog han sig en tupplur då och då under dagen.

När nöden så krävde kunde han visa prov på ett oerhört mod som till exempel i somras, när han försökt livrädda Eulalia. Med stor fara för eget liv hade han med ett dödsföraktande svanhopp slängt sig i havet från en hög klippa i norra skärgården och med en hårmsån undvikit att spetsas mot de vassa klipporna vid strandkanten. Familjen hade varit på en av sina badutflykter, då Eulalia plötsligt skrek till och försvann under vattenytan.

Utan en sekunds betänketid hoppade Buster och simmade snabbt fram till henne.

Då skrek hon ännu värre, innan hon begrep att Buster försökte rädda henne. Eulalia trodde först han försökte dränka henne. Alltihop berodde på ett missförstånd. Eulalia, iförd sina badskor vilka hon envisades med att bära vid kallbad, hade halkat till mot några slippriga stenar på botten. Buster intog alltid en lojal ställning gentemot sin flock – familjen.

Han godtog helt Bernhard som flockledare. Han ansåg sig själv vara vice flockledare, delvis på grund av sin ålder. Han var inte precis någon valp längre. Det medförde ett visst ansvar ansåg han.

Nu med sista skället i halsgropen började Buster sin reträtt i riktning mot bilen.

Den främmande hunden respekterade tydligen inte att detta var hans nyss inpinkade revir. I stället drog han upp läpparna, visade tänderna och morrade vildsint! Situationen kändes hotfull.

Nu störtade Buster mot bilen där ena dörren fortfarande

stod öppen. Just innan han kom fram till bilen hade Lottie med instruktioner från Bernhard lyckats gasa lagom mycket. Buster befann sig då exakt framför avgasröret som vräkte ut en sky av pulveriserat kol.

Den vildsinte besten knappade in på avståndet och var honom nu hack i häl. Även besten översköldes av en sky av sotsvart kol. Buster räddade sig in i bilen, snavade med ena bakbenet, det som aldrig riktigt återhämtat sig från den svårartade valpsjuka han drabbats av som mycket ung valp och med nöd och näppe överlevt tack vare sitt starka hjärta och sin livsvilja. Han hade inte hunnit bli vaccinerad mot detta gissel som grasserade då.

Sedan dess fick han dras med ofrivilliga krampryckningar emellanåt i benet. Det hände också att det utan förvarning helt enkelt vek sig.

Det var vad som hände nu, med den följden att han huvudstupa ramlade över växelspaken.

Bilen började rulla bakåt. På sin väg mot en klunga björkar råkade den lätt tuscha till den av sot indränkta vilda besten, vilken gav upp ett ilsket avgrundsvrål.

Bernhard stod handfallen kvar på parkeringsplatsen och såg med ett häpet ansiktsuttryck bilen rulla ifrån sig i allt snabbare takt. Den vådliga färden fick ett snabbt slut då Morrisen nådde fram till björkdungen.

I samma ögonblick nådde även barnfamiljen med picknickkorgen fram till exakt samma björkdunge.

Besten försökte hoppa upp i sin husses famn, varvid även hans klädsel blev fläckvis kolfärgad.

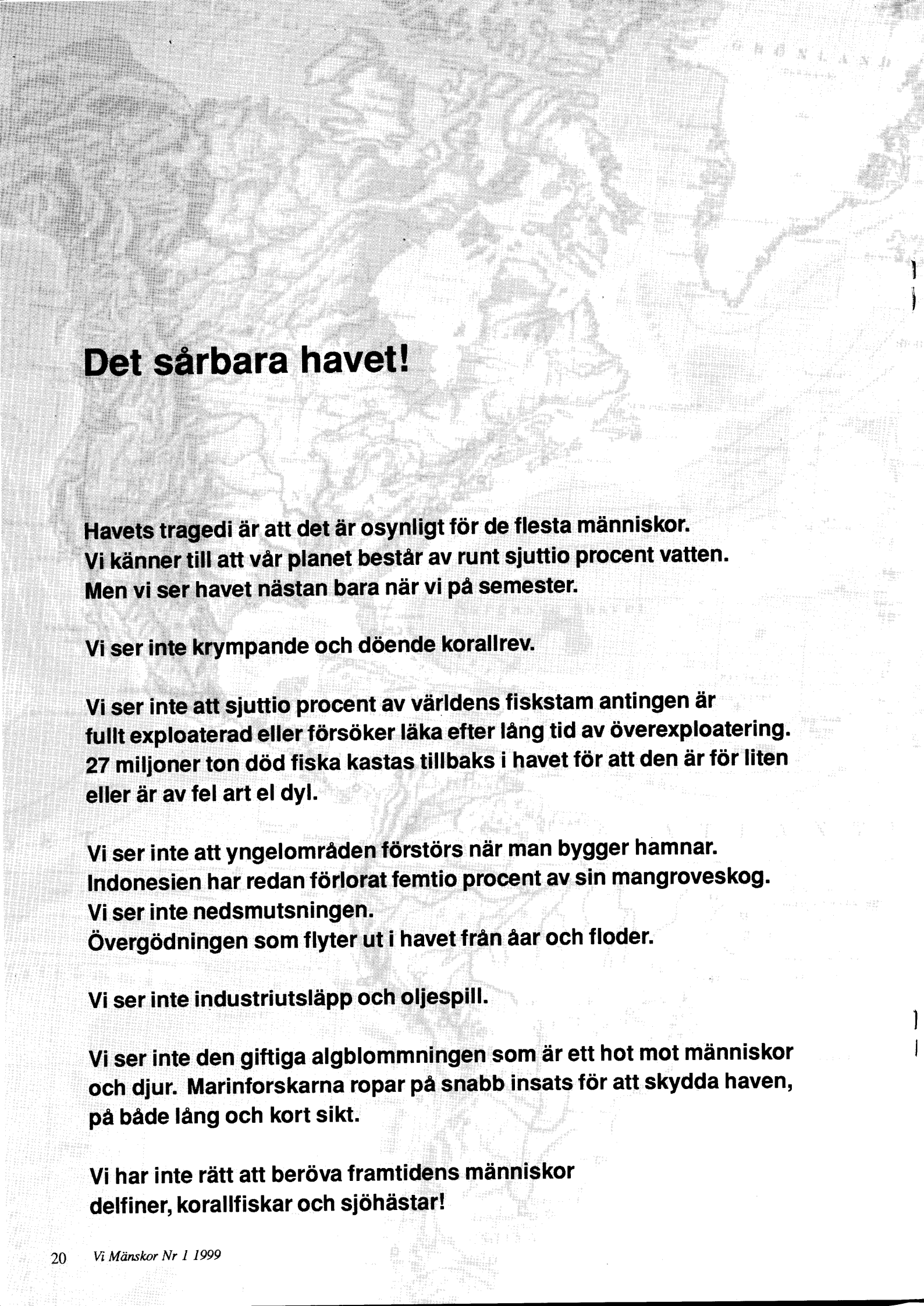
Hustrun tappade picknickkorgen, barnen skrek i högan sky och mannen höjde en knuten näve och vrålade: - Luspuddlar, fähund! Bernhards hjärna kalkylerade blyxtsnabbt med olika åtgärds-möjligheter.

Med ett par raska steg var han framme vid den öppna bildörren, där han kvickt vek ryggstödet framåt så Buster som hoppat ur bilen kunde kliva in i baksätet.

Sekunden efter hade han vikt tillbaka ryggstödet, satt sig i förarsätet, lagt in rätt växel, kört upp på vägen och fortast möjligt tagit sig därifrån.

Dagen efter kunde man i en liten notis i Göteborgs-Posten läsa om en familj som under en picknicktur i Delsjöområdet blivit attackerade av en illa klädd äldre man i sällskap med två smutsiga, ovårdade, åldriga kvinnor och en stor svart folkilsken hund. Det suspekta sällskapet hade i stor hast setts försvinna i en bucklig mörkgrön skrotbil av okänt märke. ☉

Det sårbara havet!

**Havets tragedi är att det är osynligt för de flesta människor.
Vi känner till att vår planet består av runt sjuttio procent vatten.
Men vi ser havet nästan bara när vi på semester.**

Vi ser inte krympande och döende korallrev.

**Vi ser inte att sjuttio procent av världens fiskstam antingen är
fullt exploaterad eller försöker läka efter lång tid av överexploatering.
27 miljoner ton död fiska kastas tillbaks i havet för att den är för liten
eller är av fel art el dyl.**

**Vi ser inte att yngelområden förstörs när man bygger hamnar.
Indonesien har redan förlorat femtio procent av sin mangroveskog.
Vi ser inte nedsmutsningen.
Övergödningen som flyter ut i havet från åar och floder.**

Vi ser inte industriutsläpp och oljespill.

**Vi ser inte den giftiga algblommningen som är ett hot mot människor
och djur. Marinforskarna ropar på snabb insats för att skydda haven,
på både lång och kort sikt.**

**Vi har inte rätt att beröva framtidens människor
delfiner, korallfiskar och sjöhästar!**

Är det för varmt för isbjörnarna?

De senaste årens studier av isbjörnar visar att de blivit magrare och får färre ungar. Några forskare tror att de lider av PCB förgiftning.

Andra tror att det beror på att de stora isflak som isbjörnarna normalt lever på smälter tidigare och driver upp björnarna på land, där tillgången på unga lättfångade sälar är liten.

Hos atlantlax har forskarna funnit ett virus som orsakar cancer (swimbladder sarcoma). Ett liknande virus hittade man 1978 i laxodlingar i Skottland. Man tror inte att viruset är skadligt för människor, men det dödar laxen innan den hinna föröka sig.

Och utan små laxar blir det inga stora laxar.

Tala om skräp!

Centret för "Marine Conservation" har organiserat årliga kuststädningar i mer än tio år. Sedan 1986 har de frivilliga som hjälper till med städningen ökat från 2 800 till fler än 300 000, i mer än 90 länder.

Vad har vi lärt på dessa tolv år?

I huvudsak har vi lärt oss att vi bara har oss själva att skylla.

Det är vi som skräpar ner.

Förra året, på bara tre timmar städade 342 026 frivilliga bort skräp från 9 022 miles kust (en engelsk mil = 1.6 km). Det var inte industriavfall, det var burkar och flaskor. Plast och fiskelinor. Leksaker, fimpar och gamla skor. Så snälla kom ihåg, havet är ingen soptunna.

I början av detta århundrade fanns det mer än 100 000 vilda tigrar. Idag finns det färre än 8 000. Tigern som vilt dur är på väg att försvinna från vår jord. Har vi råd med det?

BALJA - EN LITEN SÅ, SÅ DET SÅ

Balja. Smaka på ordet. Ända sedan jag var liten, har jag berusat mig med detta märkliga ord. Balja, balja. Baljabaljabaljabalja. Börjar du förstå vad jag menar? Av ordets tre betydelser – kärl, skida (fröhus) och slida (fodral) – är det egentligen bara den första, som intresserar mig. En balja kan ha många skepnader, men den som oftast dyker upp, när jag sluter ögonen och viskar "bal-ja-bal-ja", är en liten nött träbalja med två handtag. På insidan skönjer man avlagringar av grönsåpa. Det luktar sommar.

Med viss tveksamhet beger jag mig till biblioteket för att skaffa kunskaper om det hemlighetsfulla ordet. Vad kommer att hända med det, kommer det att mista sin magi? Jag tar risken. Balja. Ordets ursprung finner jag i en etymologisk ordbok: **Våra ord** av Elias Wessén. Balja kommer av fornsvenskans *balia*, av lågtyskans *ballie*, av franskans *baille*, stammande från latinets *bajula* som betyder liten så. Så det så. Betydelsen söker jag på flera ställen. **SAOL** beskriver lakoniskt balja som ett *större kärl*. **Svensk Ordbok**, utgiven av

Esselte Studium, är visserligen mer mångordig men tämligen torr: en balja är en *medelstor öppen behållare för tvätt eller disk el. likn. hushållsgöromål*. Liknande hushålls-göromål? Bäst tycker jag om beskrivningen i **Nusvensk ordbok** från 1919.

Författaren Olof Östergren visste verkligen vad en balja kan användas till. Hans balja har must och färg: *En b-a (med) vatten. Bad-, byk-, tvätt-disk-, skur-; fot-, trä, zinkbalja. Blomb-a för stora växter t.e. lagrar o.d. (Låg o. vanligen oval) större bunke eller mindre kar (oftast med två handtag).*

Stora synonymordboken ger mig många ord att välja på: *kar; bunke; bytta; kärl; tina; tunna; ämbar; fat; kagge; hink*; Inget är dock som balja. Balja.

I **Svensk handordbok** finner jag inte mitt ord. Passar ordet balja inte in i några fraser?

Kanske kan man bara använda det som ett mantra: b-a-l-j-a.

Två ynka gånger förekom *balja* bland en miljon ord enligt **Nusvensk frekvensordbok**.

Undersökningen, som leddes av Sture Allén, är baserad på tidningstext, och materialet samlades in 1965. Tyvärr skulle nog resultatet bli lika nedslående idag. Såvida inte detta alster skulle råka ingå i materialet förstås...

I talspråket är ordet däremot mer frekvent, åtminstone om man skall tro **Svensk slangordbok** av Haldo Gibsson.

Balja används i betydelsen *kopp, mugg*. I stället för att dricka en kopp kaffe, kan man ta sig en balja drägel.

Kanske får man då ont i baljan, dvs *magen*. Fotbollsspelaren sätter en balja, han gör *mål*. Militären sätter baljan på huvudet och drar ända in i baljan. Med andra ord *försvinner* han med *hjärnen* käckt på svaj.

Tub, bowl, Wanne, baquet, bassine, cuve. Inte blir det lätt att tala om baljor, nu när vi är med i EU. Kanske får vi harmonisera oss med danskarnas *balje* och *bøtte*.

Svenskt rimlexikon ger några tips till poeter: *malja, rappakalja, talja och dalja*.

Har nu balja mist sin tjusning? Jag provar: balja, balja, balja-balja-balja, balja, balja.

Det funk! Fast snöre är ju också ett bra ord: snöre-snöre-snöre-snö-re-snö-re-snö-ö-re-e...

Evy Malmberg

Bild: Laila Carlson

Fistulasjukhuset 25 år:

Det ligger en förväntan i luften...

Många är vi som antingen med egna ögon och öron eller genom andras vittnesmål, genom broschyrer och nyhetsbrev, fått ta del av de omskakande berättelserna om fistulaflickorna i Etiopien.

Dessa ofta mycket unga mödrar som efter utdragna förlossningar föder ett dött barn och själva blir svårt sargade i underlivet. Där den fistel som uppstått gör det omöjligt att hålla urin och avföring. Konsekvenserna är inte bara fysiska men oftast också djupt tragiska socialt. Kvinnorna blir utstötta ur familjegemenskapen, ingen orkar ha dem i sin närhet. Fistulasjukhuset är det enda hoppet och kan bli räddningen för de ömkansvärda kvinnorna.

Välkommen till Fistulasjukhuset, står det på amhari och på engelska vid infarten till sjukhusområdet. Och välkomnad känner man sig som patient och vanlig besökare. Jag försöker föreställa mig hur den hjälpsökande kvinnan, som efter oändliga vedermödor lyckats ta sig hit, hur hon måste känna i det ögonblicket.

Vi vandrar runt i trädgården, anpassad så väl efter terrängen. Trappor och sluttande gångstigar leder till de olika byggnaderna. Där är kontoret, där bor systrarna, där är träningshuset, där är lektionsrummen, där bor kvinnorna som väntar på operation. Ingen behöver

upplysa oss om det. En genomträngande stank av urin visar vägen. Men kvinnorna/flickorna - många ser så otroligt unga ut - är glada, förväntansfulla. Här ska deras öde avgöras. Många av kvinnorna kan faktiskt inte göra sig förstådda med varandra, de talar helt olika språk. Vilket visar att de kommer från alla olika delar av landet, och att vetenskapen om Fistulasjukhuset nått ut.

I den stora sjuksalen som rymmer ett 60-tal bäddar är det ljus och mycket fridfullt. Stora fönster vetter ut mot trädgården med alla dess blommande träd och buskar. Blått och vitt är de förhärlskande färgerna i sjuksalen. Längst bort, markerad genom ett vackert valv men likafullt öppen och sammanhängande med den stora salen, finns den postoperativa avdelningen med tio sängar.

Ännu längre bort ligger operationssalen med fyra operationsbord. Även den generöst stor med stora fönster. Inte ens allt stål som blänker i instrument och armatur inger någon obehagskänsla.

På den postoperativa avdelningen ligger ingen patient för närvarande. På grund av alla förberedelser inför 25-års jubiléet och invigningen av nybyggnationerna har ingen operation skett på en hel vecka. Det ligger en förväntan i luften. Den instundande festen är allas fest. 250 personer har hörsammat inbjudningen.

Eftersom Etiopiens president väntas är avspärningarna och genomsökning av väskor m m minutiösa och tar en himla tid. Men nu sitter vi i alla fall där allihopa i det gassande solskenet. Representanter för donatorerna från

olika länder - för Svenska Fistula-stiftelsen Inger René, riksdagsledamot (m) och undertecknad - , många regeringsföreträdare och presidenten som sagt, många från Australien, dr Catherine Hamlins hemland, rotaryklubbar, kyrkan genom ärkebiskopen av Sydney med maka, australiske ambassadören, två representanter från svenska ambassaden, från England, Kanada, från World Vision....och dr Hamlins hela stora släkt. Talen är fina och viktiga, ur den synpunkten att den officiella prägeln kan tas som en garanti för sjukhusets status och fortbestånd. Så har det förvisso inte alltid varit. Presidenten

I väntan på operation på Fistulasjukhuset.

säger att två mycket viktiga saker har Australien försett Etiopien med, paret Hamlin och eucalyptusträdet...

Det bästa talet står den ortodoxa kyrkans patriark för. Han erkänner att han lärt sig så mycket genom att besöka Fistulasjukhuset, genom att samtala med Dr Hamlin. Men, säger han och spänner ögonen i presidenten, det är helt otillbörligt att en enda kvinna i detta land ska behöva genomgå dessa fruktansvärda lidanden. Vi måste sätta stopp för det. Och han efterlyser fler kliniker på landsbygden, mera upplysning och framför slut på barnäktenskap.

Han sa inte allt detta så abrupt, men andemeningen var den. Överraskade och tacksamma applåder ledsagar denne ortodoxe "ärkebiskop", så imposant i sin svepande saffransgula klädnad, den höga mössan och det långa skägget därtill. Jag får veta att han suttit i fängelse i flera år och vistats utomlands långa tider. Gärna skulle man vilja ta festtalet på allvar.

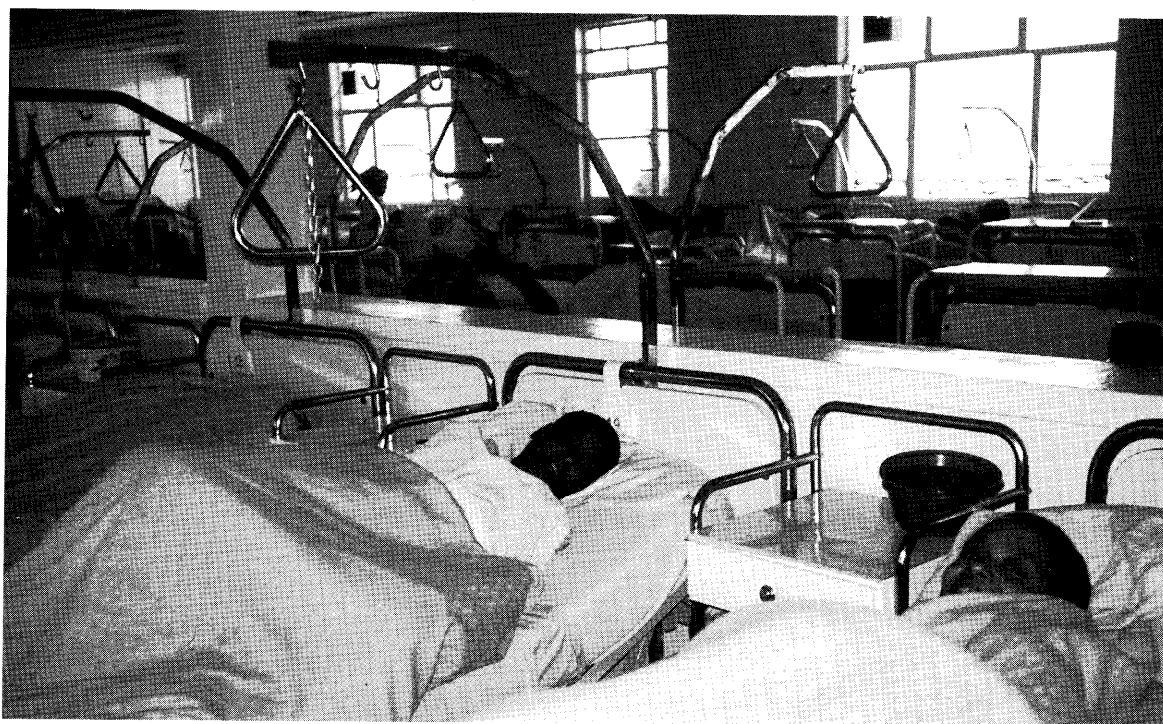
När jag flyger till Bahar Dar, en timmes flyg från huvudstaden västerut, ser jag ner på mycket höga berg

och djupa dalar, klungor av hus där blänk betyder att en och annan haft råd att skaffa plåttak.

Ytterst få vägar syns, mellan husklungorna enbart smala gångstigar. Fortskaffningsmedlen är åsnor och hästar. Jag inser till fullo den stora svårigheten att nå dit där människorna är. Den efterlysta upplysningen kan dock ske via radion. Men fler kliniker, utbildning av läkare och barnmorskor är en långsiktig kostnads- och prioriteringsfråga. Fistulasjukhuset kommer att behövas länge än.

Text och bild: Erni Friholt

PS Inger och jag hade två stora väskor och en kartong garn med oss från Sverige. Det blev mycket uppskattat och kvinnorna sänder sitt hjärtliga tack. Stöd till Fistulasjukhuset kan sändas via SKV, pg 5 13 23 - 4, skriv Fistula på talongen.

En ung patient får en åskådlig förklaring på varför hon läcker, av doktor Hamlin.

***Kvinnorna blir utstötta
ur familjegemenskapen,
ingen orkar ha dem i sin närhet.
Fistulasjukhuset är det enda hoppet.***

Stor luftig sjuksal där alla patienter är tillsammans.

Väckarklocka

Under trettioalet arbetade Elin Wägner förgäves för att stoppa kriget som kom allt närmare. Kvinnornas protester hjälpte inte. Djupt besviken samlade hon sina kunskaper och sitt engagemang för fred och miljö i boken *Väckarklocka*, som utkom 1941. Hon ville väcka människorna, men den mottogs med kylig likgiltighet. Elin Wägner var alltför långt före sin tid. Här kommer ett utdrag ur boken, som visar hur klarsynt hon var.

Det var under vintern 1940. Några strängt arbetande stadsbor hade tagit sig ledigt över lördag och söndag och hälsade på i en liten stuga på landet. Inom en ring av ljus och värme och fred satt vi där och talade om framtiden. Vi vände upp och ned på många ting, sista kvällen gällde det begreppet levnadsstandard.

...

Vid middagen hade värdinnan antytt att nu hade hon serverat sin sista flaska vin rouge ordinarie. Detta gjorde att gott vatten blev nummer ett bland de nödvändiga förutsättningarna för hög levnadsstandard. Gott vatten måste vara filtrerat av naturens eget reningsverk, alltså ha runnit genom en grusås. Gott vatten skulle helst ha legat öppet för luft och sol.

Elin Wägner

Efter vattnet kom *brödet*. "Färska franska", sade någon, men fick genast veta att dessa betecknade en mycket låg levnadsstandard. Färskt mjöl var viktigt, inte färskt bröd. Mjölet skulle malts av säd som vuxit på frisk jord - frisk betydde här att den varken fick vara sur eller övergödd, att den skulle vara full av liv och så ren att man kunde smaka på den.

Mjölet skulle innehålla kornets alla beståndsdelar, men däremot inga blekmedel eller tillsatser för att höja bakningsduglighet och förvaringsmöjligheter...

Vi började nu bli ganska djärva. Vår mjölk skulle hämtas från närbelägna gårdar och välkända kor, det var krav nummer tre. I denna anda tillfogade vi som nummer fyra att själva kunna välja den gård där vi skulle tinga vår skinka, så att vi kunde vara säkra på att grisen fått god vård och kost. Samma krav ställde vi på potatisen, kålen, spenaten och tomaterna.

De skulle komma direkt från den friska doftande myllan till köket. Utanför trädgården ville vi ha tillgängliga alla de odlade växternas vilda kusiner att utfylla och smaksätta vår kost med. Kosten skulle höja oss till den fullkomliga hälsans stadium.

Och så sa någon, det är väl inte nog med att kosten tillgodoser hälsans krav, man måste också tänka på samvetets.

Det var, när vi tänkte efter, ett fruktansvärt krav som kom husmödrarna i kretsen att blekna. Men vi enades ändå om att först då man hade klara besked om hur människorna som arbetade i livsmedelsbranschen levat som hur djuren och växterna haft det, kunde man tala om hög levnadsstandard. Vi hade serverat den härliga, billiga kaliforniska frukten till våra söndagsmiddagar.

Nu hade vi fått reda på hur den kunnat bli så billig. Amerikanska farmare som genom en rå och hänsynslös jordpolitik förvandlats till proletariats, hade strömmat till

Kalifornien och arbetat med plockning och konservering av frukten under förhållanden som man inte kunnat bjuda oskäligen djur en gång.

Så länge det klibbade nöd och tårar vid aprikoserna, kaffet och apelsinerna som vi serverade, låg vi djupt under en människovärdig levnadsstandard.

Därför krävde vi makt som köpare att framtvinga en minimistandard för alla som arbetade inom livsmedelsförsörjningen, från mjölkerskan till fruktplockaren...

Inga flera krav att anteckna? Jo visst. Krav nummer sex blev tystnad och ren luft runt sömnen om nätterna, fri soluppgång när man vaknade och rätt att lägga sig med solen om man önskade, med andra ord möjlighet att fritt följa dygnens och årstidernas rytm i sitt liv.

Punkt nummer sju formulerades så här: hög levnadsstandard består i att ha få ägodelar. Med tillägget: de måste vara förstklassiga och stå bi genom åren...

Värdinnan förklarade att hemtvättade, saltorkade, vindomblåsta och skogsdoftande underkläder var ett oeftergivligt villkor för hög levnadsstandard.

...

Värdinnan tittade på det protokoll hon fört och sa: egentligen ser ju vår levnadsstandard ganska anspråkslös ut: vatten och bröd av kvalitet, glädje av det dagliga arbetet och den dagliga omgivningen.

Tar man bort krumelurena, så har vi egentligen gjort upp programmet för en funktionalistisk fattigdom. Och tänk hur underligt det ändå är att vi kommit fram till det. Hur så?

Jo, här sitter vi mitt under brinnande krig och drömmer fram den enda levnadsform som går att förena med fred. Ingen fred utan enkelhet har en engelsk lord sagt, och händelsevis kan jag helt ansluta mig till honom.

Historien lär oss att människor och nationer uppträder förnuftigt först när alla andra möjligheter är uttömda.

Abba Eban

Förutfattade meningar blir fördomar först om de inte kan ändras när de ställs inför nya kunskaper.

George Bancroft

Likformad

- det är man väl när man är död?

L.C

Vad är bra?

Står du i valet och kvalet om du ska sortera dina sopor eller ej så läs detta.

Kompost

komposterar du själv så finns det ingen tvekan om att det är bra. Även storskalig kompostering är för-svarbart, våra matrester har ingenting på tippen att göra. Ännu bättre är det om matavfallet används för biogasproduktion.

Papper

Skogen är ingen ändlig resurs men heller inte oändlig. Skona träden och hjälp därmed till att bevara det naturliga ekosystemen och den biologiska mångfalden. En hel del energi sparas också vid massaproduktionen. Sker omhändertagandet lokalt så är det ett extra plus. Att minska användandet av papper till exempel genom att tacka nej till reklam är givetvis det allra bästa.

Metall

Återvinning av metaller sparar mycket av både material och energi. Det är bara att sortera på. Vid återvinning av aluminium sparas 95 procent av energiåtgången.

Kartong

Materialåtervinning är att föredra framför förbränning men sortera i alla fall. Om både dina vanliga sopor och de sorterade mjölkkartongerna går till samma förbränning så kan man börja fråga sig vad meningen är. Förbränning av en mer enhetlig fraktion (till exempel bara vätskekartonger) är dock oftast bäst ur miljösynpunkt. Skölj bara ur kartongerna med lite av ditt vanliga begagnade diskvatten, någon stordisk behövs inte.

Plast

Plasten kommer från en ändlig resurs, den ska vi vara rädda om. Sortera på. Materialåtervinning är bättre än förbränning. Om du har möjlighet så försök att använda dig av refillsystem för diskmedel, rengöringsmedel, schampo, tvål och så vidare

Försök att lämna det sorterade avfallet på vägen till jobbet, affären eller närhelst du har vägarna förbi en återvinningsstation. Transport till fots eller med cykel är om möjligt att föredra framför bil!

Vad skall vi äta till middag idag?

Vad skall vi äta till middag idag? Ibland, ja ganska ofta, speciellt när kassan är skral får jag totalt hjärnsläpp och har ingen fantasi när det skall till att lagas middag. Då får man inventera bland gamla favoriter, alltid hittar man något användbart. Ett säkert kort är:

Potatisgratäng med kassler

1 kg potatis
ca 7 cm benfri kassler
3 vitlöksklyftor
3 dl riven ost, gärna med lite smak
2 dl grädde
1dl mjölk

Skala och skiva potatisen tunt, strimla kasslern och hacka vitlöken. Varva allt med osten i en ugnsfast form, häll på grädde och mjölk, salta försiktigt, kasslern kan vara ganska salt, och grädda i 200 grader tills potatisen är mjuk, det brukar ta ca 30 minuter. Gott och nog som det är med en sallad till.

Vår svenska mat har förändrats och blivit mycket roligare tack vare våra invandrare. Jag kommer ihåg när jag var liten och min ingifta tyska faster köpte kassler i en speciell affär i Stora saluhallen och hur spännande och annorlunda jag tyckte att det smakade. Att hämta inspiration från andra länder och skapa en egen variant är roligt, kycklingrätten som följer påstår mina iranska vänner smakar nästan som hemma.

Kyckling med oliv och citron

1 kyckling
2 små citroner
2 hg ört och vitlöksmarinerade oliver,
be att få lite extra marinad
1 tsk salt

Stycka kycklingen, skrubba citronerna väl, skär dom i klyftor och sedan tvärs över på hälften. Blanda kyckling, citroner och oliver med marinaden och salt i en ugnsfast form. Stek i ugnen på 200 grader i ca 45 minuter eller tills kycklingen är färdig. Servera med ris eller bröd.

Att laga mat till många tycker jag är roligt, kan man göra det billigt är det ändå roligare, när den här grytan blev till var det extrapris på fläskkarre och den räcker gott och väl till sju personer.

Gryta från Haga

1,2 kg fläskkarre
2 stora gula lökar
4 vitlöksklyftor
3 hg färska champinjoner
2 paprikor
½ stånd blekselleri
5 cm färsk ingefära
3 tomater
salt
lite cayennepeppar
1 buljongtärning
4 dl gula linser

Lägg linserna i blöt några timmar. Bena ur fläskkarrén och skär till grytbitar. Skär grönsakerna i bitar och bryn kött och grönsaker tills det får lite färg. Lägg i linserna, späd med vatten så det knappt täcker och låt puttra tills kött och linser är mjuka. Om man vill kan man lägga i potatis skuren i bitar annars äter man ris till.

Nu är det snart vår och nu börjar för mig den tid då jag i skog och mark förflyttar mig böjd i 90 graders vinkel, först för att leta efter nässlor och sedan svamp och annat ätbart. Nässlor är en suverän grönsak, sprängfylld med vitaminer och järn, precis nu, när vi behöver detta efter en lång vinter. Dom godaste tycker jag att dom allra först är, dom som är nästan lilabruna men så länge dom inte bränns för mycket kan man plocka dom och dom är lika näringsrika. Nässlor går mycket bra att torka för att göra te av eller för att smula ner i bröddegen.

Nässelsoppa

2 liter rensade och sköljda nässlor
2 hönsbuljongtärningar
8 dl vatten
2 dl grädde
lite vetemjöl att reda av med
1 liten knippa finskuren gräslök

Förväll nässlorna snabbt och hacka dem fint. Koka några minuter med vatten och buljongtärning. Red av med vetemjöl och grädde och lägg i gräslöken. Servera med hårdkokta äggghalvor och njut.

Viran Henriksson

***"Vi drivs av en stark kärlek till livet
och en ilska över hur vi människor behandlar jordklotet och dess invånare".***

GREENPEACE

uppstod i Kanada 1971 som en protest mot amerikanska kärnvapenprov i Alaska. Idag finns Greenpeace i alla världsdelar, med huvudkontor i Amsterdam. I Sverige bildades Greenpeace 1983 och har nu omkring 80.000 stödmedlemmar och gåvogivare.

Greenpeace tar inte emot statliga bidrag eller sponsorpengar utan finansieras helt och hållet av privatpersoner. När du ger till Greenpeace i Sverige används en del av gåvan till miljöarbete i Sverige och en del fördelas till de länder och projekt där de bäst behövs. Greenpeace har blivit kända för sina direkta aktioner men detta är bara en del av verksamheten.

Bakom aktionerna ligger månader av planering och kontakter med politiker och beslutsfattare. Dessutom bedrivs ett kontinuerligt vetenskapligt arbete. Greenpeace arbetar mot miljöproblem som växthuseffekten, skogsskövlingen och spridningen av miljögifter. Med kontor i över trettio länder och med tillgång till ett flertal oceangående fartyg kan de ta itu med problemen på bred front.

De döljer aldrig att de inte är en traditionell folkrörelse. De förklarar bara att de är organiserade som de är för att kunna ta snabba beslut och påpekar att de inte skulle finnas om inte allmänheten gav dem sin röst i form av ekonomiska bidrag. De framhåller att deras arbetssätt – särskilt aktionerna – är ett av demokratins tydligaste uttryck. Greenpeace blandar sig i både nationell och internationell politik för att påverka viktiga beslut.

Greenpeace baserar alltid sitt arbete på vetenskapliga argument och initierar ofta forskning på områden där det saknas tillräcklig kunskap. Greenpeace använder aldrig våld. De anser att våld är en del av problemet. De använder fredliga medel för att bekämpa skogsskövling, kärnvapen och annat våld mot livet på jorden. Denna kompromisslösa pacifistiska inställning behåller de även när deras motståndare tappar fattningen inför det som brukar kallas civil olydnad.

Lite historia:

1971 tvingas USA upphöra med sina kärnvapenprov i Alaska sedan en handfull människor styrt mot provområdet i en gammal fiskebåt och på så sätt skapat en proteststorm.

De kallade sig Greenpeace.

1975 Frankrike upphör att testa kärnvapen i atmosfären efter att Greenpeace gjort uppmärksammade aktioner på plats i Stilla Havet.

1986 den kommersiella valfångsten förbjuds i hela världen efter att Greenpeace i över tio års tid lagt sig i vägen för många länders harpuner.

1988 mycket tack vare att Greenpeace riktat uppmärksamheten mot förbränningsfartygen blir det förbjudet att bränna miljöfarligt avfall till havs.

1991 Massaindustrin erkänner att klorblekning är helt onödigt sedan Greenpeace tagit fram klorfritt papper av högsta kvalitet.

1991 Antarktis skyddas mot exploatering i minst 50 år sedan Greenpeace uppmärksammat hotet mot den sista orörda kontinenten bl a genom att upprätta en bas där.

Vill du vet mer?

Kontakta GREENPEACE

Box 151 64

104 65 Stockholm

Tel: 08 – 702 70 70

E-mail: info@se.greenpeace.org

Internet: <http://www.greenpeace.se>

Källa: Greenpeace
broschyrmaterial

Tala till mig systrar regi: Maj Wechselman

Under filmfestivalen 1999 i Göteborg hade Maj Wechselmans nya film *Brave women* världspremiär. Filmen heter på svenska *Tala till mig systrar* och Maj Wechselman säger själv om sin film: "Filmen är en tidsresa från 1893 till 1998. Av de 25 kvinnor som medverkar i filmen - från 87 år till 18 år - pigor, mödrar, bönder, fackföreningskämpar, studentledare, politiker, guerillasoldater - har alla varit bannlysta, suttit i fängelse eller tvingats i exil. Många av dem har genomgått alla former av tortyr. Idag är en minister, en är vice generalsekreterare i ANC, fyra sitter i parlamentet. Hur ser vägen in i det nya Sydafrika ut sett med kvinnors ögon?" Den frågan besvarar filmen inte, utom möjligen den kvinna som i en intervju säger: "Vi står på randen av ett inbördeskrig." *Brave women* har intresse som dokumentation över de kvinnor, svarta, bruna, vita som oförtröttligt, sida vid sida, kämpade mot de omänskliga förhållanden och mot det statsskick som gjorde större delen av Sydafrikas befolkning till andra klassens medborgare, utan deras insatser hade man inte varit där man är idag.

Viran Henriksson

Walt Disneys Prinsen av Egypten

Sen jag fick barn går jag ytterst sällan på bio och när det väl blir av är det barnfilm som gäller. Att föräldrarna också måste underhållas verkar Walt Disney förstått. *Prinsen av Egypten* var mera lämpad för mig än min 6-åriga dotter. En brutal, vacker och magisk historia om Moses uppväxt, om hur han upptäcker sitt ursprung och leder sitt folk ut ur Egypten. Just egypternas behandling av hebreerna hade min dotter svårt att förstå. En film man får diskutera mycket och helst se om, och det gör jag gärna!

Laila Carlson

Todd Solondz Wellcome to the Dollhouse

Unga amerikanska filmare har vi sett en del av de senaste åren och en i mitt tycke intressant regissör är Todd Solondz som 1995 gjorde *Wellcome to the dollhouse* och 1998 *Happiness*. Båda filmerna rör sig i samma sfär, amerikansk förort, medelklass, kärnfamilj. När man ser Solondz filmer kan man undra vad för slags upplevelser som ligger bakom hans sätt att berätta sina historier. Det är inte så att man direkt längtar efter familjens sköte, men han är rolig, ok elak. Tycker man om svarta komedier och det gör jag, så är han definitivt att rekommendera. Båda filmerna skall enligt distributören Folkets bio finnas tillgängliga på video.

Viran Henriksson

Jean Hegland In i skogens djup Forum 1998

En framtidsskildring, en överlevnadsbok eller en skräckhistoria?

Jean Heglands debutroman *In i skogens djup* är allt detta. Det är också en episk berättelse, spännande och skrämmande och underbar - på ett magiskt, lyriskt språk. Huvudpersonen Nell berättar i jagform hur hon och systemen Eva måste lära sig att klara sig utan el och bensen - allt har tagit slut. De bor isolerat mitt ute i skogen i norra Kalifornien.

Här blir de vuxna och får kämpa för att överleva i en alltmer kaotisk och hårdnande värld. Civilisationen faller gradvis sönder.

Efter hand upptäcker de naturen och dess möjligheter, de får en närmast mytisk kontakt med tidigare generationers kunskap. Deras liv förändras totalt och de måste gå tillbaka till en mera urtidsaktig tillvaro.

Bokens slut verkar vara en symbolisk återgång till detta stadium och början på något nytt, okänt.

In i skogens djup är en bok som utmanar läsaren att tänka på sin egen relation till naturen. Den tvingar en att fundera på hur vi utnyttjar resurserna omkring oss. Vår tro - kanske övertro - på dagens teknik, vårt missbruk av jordens resurser, vår sårbarhet för haverier...

Jean Hegland säger: "Allt i den här romanen är sant - det har bara inte hänt ännu!"

I en intervju återger hon ett citat av en crow-indian som hon gjort till sitt eget ledspråk. Det lyder: "Om folk, även vita, bor tillräckligt länge på en plats, så börjar andarna tala. De och de gamla krafterna kommer upp ur jorden och börjar påverka dem som bor där". Hegland har upptäckt sitt "land" i norra Kalifornien och ser det

som sitt "adopterade hem". Det är dessa upptäckter hon beskriver i *In i skogens djup*.

Kerstin Sandgren

Monika Fagerholm Diva Bonniers 1998

Under de senaste åren har vi på allvar fått upp ögonen för den moderna finlandssvenska litteraturen. Det händer numera också - som i fallet med Monica Fagerholms *Diva* - att en bok samtidigt publiceras i både Finland och Sverige.

Fagerholm är född 1961 och har hunnit skriva en rad prosaverk. Hennes förra roman *Underbara kvinnor vid vatten* ledde till det stora genombrottet.

Men redan i sina första böcker tar författarinnan upp ämnen som rör unga kvinnor. Hon beskriver klarsynt tonåringars vardag, deras sorger och glädjeämnen. Den senaste romanen innehåller nästan 450 sidor.

Tack vare att Fagerholm använder sig av ett mycket personligt och originellt språk så blir denna historia aldrig långgrandig.

I en av flera prologer presenteras huvudpersonen. Hon är både vanlig och ovanlig, en ung, brådmogen flicka med glupsk livsaptit och många fantastiska drömmar.

Jag är Diva, allt jag berättar är sant. Slut ögonen, dröm om det vackraste som finns. Öppna ögonen igen. Se mig. Flickkvinnan. Diva Lucia. Tretton år strax fjorton. Baby Wonder. Hon man trodde inte fanns.

Ytligt sett verkar denna trettonåring ha haft tur i livet. Hon är vacker som en fotomodell, formulerar sig lika bra

som en författare och är till råga på allt ett matematiskt snille. Men även hon drabbas av pubertetens många prövningar.

Fagerholm tar upp en mängd ständigt aktuella tonårsproblem. Det kan till exempel gälla oförstående föräldrar, mobbing, bästisar och förälskelser. Jag tror att många kommer att tycka om *Diva*. Själv hade jag svårt att skiljas från henne. Men kanske dyker hon upp i någon kommande bok...

Maj Persson

Andrei Makine Det franska testamentet PAN 1998

Aljosja, jagpersonen i denna märkliga roman, berättar ett tidigt minne om sin "franska" mormor Charlotte. Hon har bevarat en liten väska från Pont Neuf, en vacker väska av svinläder med blå emaljplattor på låset.

I den förvarar hon sina käraste minnen: stenar, böcker, brev, foton, tidningurklipp. Och ur den hämtar hon stoffet till sina berättelser för barnbarnen. Hon berättar om sin uppväxt i Paris, om konst och historiska händelser, om kärlek, om livet förr och nu.

Hon behandlar barnen som vuxna och hon förtrollar, präglar och formar dem. Detta franska arv har hjälpt henne att överleva krig, våld och fattigdom. Aljosja skapar sina egna bilder av historierna.

Detta Atlantis -Frankrike följer honom under hans uppväxt, liksom det franska språket. Han får två identiteter. Makines roman är en historia om två människor, om två liv. En äkta, psykologisk berättelse om en

pojkes utveckling och ett gripande porträtt av en kvinna med otrolig resning och styrka.

Den är dessutom en krönika om ryssarna och deras historia från sekelskiftet till ca 1970. Den är spännande och mångfacetterad. Ofta skrämmande, om krigets fasor till exempel, men också med skimrande naturbilder från den dammiga, solstekta stäppen.

En pusselbit till att förstå den ryska själen och ryssarnas historia. Författaren gör ibland kronologiska hopp och lämnar en hel del åt läsaren. Man får själv föreställa sig hur en välutbildad änka klarar ensamheten och ålderdomen i en liten sibirisk bondhåla...

Denna bok med sitt magiska språk har stannat kvar hos mig länge efter läsningen.

Kerstin Sandgren

Lis Gartvall Handla lokalt, påverka globalt Konsumentverket 1998

Detta är en liten bok, ett häfte närmast, om konsumentmakt.

"Upp till kamp!" skriver Lis Gartvall i inledningen, "vi har så otroligt mycket att vinna". Som tidigare chef för Konsument Göteborg och vd för Greenpeace vet hon vad gemensamma aktioner kan betyda. Idag finns hon på Naturskyddsföreningen i Göteborg.

Gartvall berättar att för att uppnå resultat är det lättast att arbeta i en grupp, och hon ger handfasta råd om hur en förening eller några grannar kan gå tillväga för att få butiker att sänka priserna, ta hem miljövänliga och rättvisemärkta varor.

Men man kan påverka på egen hand också. Det handlar om priser, PVC-material, bestrålade och genmanipulerade matvaror och direktreklam. Här finns också lästips för den som vill gå vidare och en lista över adresser som är bra att ha.

Alltså ännu en utmärkt skrift från Konsumentverket. Den kostar 120 kronor och kan beställas från dess kundtjänst, tel: 08-429 05 00

Aase Bang

Agneta Pleijel En vinter i Stockholm, Nordstedts

Agneta Pleijels senaste bok är en kortroman som berättar om en framgångsrik, medelålders kvinna.

I fragmentariska glimtar får vi ta del av hennes trassliga barndom och vuxenliv. Det hela formar sig till en färgskiftande mosaik, ett mänskligt puzzel där somliga bitar inte passar ihop. Föräldrarna var alltför olika för att äktenskapet skulle ha någon reell chans. Genom deras osämja fick inte heller de två döttrarna någon grundläggande trygghet.

Men i yttre hänseende går det ändå bra för bokens huvudperson. Hon är en mogen och vidsynt kvinna, van att ordna tillvaron både för sig själv och andra. Men inte ens med de bästa intentioner blir ju livet alltid som man drömt och hoppats.

Romanens kvinna lägger - kanske lite orättvist - merparten av skulden på sig själv. Har hon varit för duktig, för självständig, för stark?!

Pleijels antihjältinna lever i ett äktenskap på upphållning. Hennes man är engagerad i en annan kvinna men säger att han fortfarande älskar

hustrun. En omöjlig situation som på något sätt måste lösas.

Mitt i denna vända möter kvinnan utomlands en ny man. Han är författare från det f.d. Jugoslavien, gift och trebarnsfar. Mellan dessa båda - under några vintriga månader i Stockholm - uppstår sympati, närhet och något som kanske kan kallas kärlek. Jag njöt av Pleijels språk när jag läste denna historia som verkligen inbjuder till sträckläsning.

Ytligt sett sker det väl inte så mycket, men det psykologiska skeendet avtecknar sig desto skarpare. Detta är ingen vanlig kärleksroman med ett garanterat lyckligt slut. Men den känns sann, genomlevd.

"En vinter i Stockholm" är en allvarsam men samtidigt lustfylld roman.

Maj Persson

Sonia Rensch Johansson Tyst som muren talar stenarna Eget Förlag 1998

I dagens hårda kulturklimat strävar många poeter för att bli publicerade. Det är svårt att få förläggare att ge ut poesi, så det har blivit allt vanligare att "man ger ut sig själv" för att bli läst. *Tyst som muren* är en liten bok med kortdikter. Det är författarens andra bok.

Släng dockan
du
bär i ditt inre
livet är ingen lek

Boken kan beställas från Göteborgs Skrivarsällskap Pg 35 86 46 - 8 och kostar 60:- inkl porto.

Hedda Karlsson

Inspiration på rulle

Hur får man allmänheten att engagera sig i miljöfrågor?

I Piteå ville man få bättre kvalitet på avloppsslammet och kom därmed på en lysande idé.

Åsa Wikman på miljökontoret och Henry Marklund på VA-verket tog fram en toarulle med miljöbudskap. Bilder och texter på temat "Spola inte kretsloppet" trycktes på 50 000 toarullar som sedan spreds i Piteå, Luleå och Älvsbyn. Det hela ledde dessutom till att de två idésprutorna från Piteå fick Vatten- och avloppsverksförbundets pris för bästa informationsinsats 1998.

En del av juryns motivering var att budskapet på rullarna sannolikt uppmärksammas av alla hushållsmedlemmar vid upprepade tillfällen...

Saxat från EKOTEKNIK

Guatemala

Maria Elvira Gonzales är en av 60 000 arbetare - mest kvinnor - inom "maquiladora". Det vill säga fabriker som producerar varor för export till främst USA. Dessa fabriker ägs av utlänningar som utnyttjar den billiga arbetskraften i landet, och som dessutom har statliga förmåner som skatte- och tullfrihet. Maria Elvira, 28 år och mor till två barn, började arbeta på en fabrik som ägs av ett koreanskt företag 1991.

I fjol fick hon sparken efter att hon försökt organisera sina arbetskamrater. Arbetsdagen på fabriken är 13 timmar, med en halv timmas lunch. Lokaler är skitiga, kvinnorna utsätts för trakasserier, gravida kvinnor diskrimineras och några rättigheter för arbetarna existerar inte. Det krävs stort mod att arbeta fackligt i Guatemala med dess historia av förtryck och våld.

Även om det nu till synes råder demokrati i landet, är rädslan stor för repressalier från regeringen.

Så är då heller inte mer än en procent av maquila-arbetarna organiserade.

Källa: Sisters

Kurdisk oro

Det råder stor oro bland kurderna i Karlstad och i övriga landet.

Det ryktades att 4 000 asylsökande kurder ska skickas tillbaka till den så kallade "autonoma" kurdiska republiken i norra Irak.

En svensk delegation har träffat representanter från de två största kurdiska partierna där. De försäkrade att läget är lugnt och att den autonoma republiken kan betraktas som en frizon. Kurderna i Sverige är av en annan åsikt. Många av dem är kommunister och utsatta för förföljelse från de andra partierna.

De hänvisar till en Amnestyrapport om avsaknad av mänskliga rättigheter i området, där det dessutom råder stor arbetslöshet.

I Baedekers

resehandbok för USA, utgiven 1909, hittar man följande guldkorn: "Indianstammarna, som en gång bebodde hela Unionens område, tillhörde femtio olika språkfamiljer. Några av dem var utspridda över vidsträckta arealer....

Men en underbar förändring har ägt rum under tvåhundra år. Bortsett från några små bosättningar här och där, är indianerna borta från staterna längs Atlantkusten...

Urinvánarnas äganderätt fick ge vika för upptäckarnas äganderätt, och indianernas svaga rättigheter genom deras besittning av marken har svepts bort av en våg av europeiska invandrare".

Luthers hustru,

Katarina von Bora, föddes för fem hundra år sedan, den 29 januari 1499. Fem år gammal sattes hon i klosterskola, och när hon blev 16 vigdes hon till nunna.

Men ett par år senare fick hon höra om prästen Martin Luther, som hade en helt ny syn på det kristna livet. Katarina rymde från klostret, men ogift och ensam kunde hon inte leva. Luther "förbarmade sig över henne", skrev han till en vän.

Han var 42 år, hon 25. Hon födde sex barn och var en duktig husmor, som anlade en stor trädgård med köksväxter och fruktträd. Hon byggde svinhus, skaffade hästar, kor, en fiskdamm. Efterhand köpte hon två gårdar till för att kunna försörja det stora hushållet med tjänstefolk och många gäster. Hon var också sjukvårdskunnig.

Luther erkänner senare att han "har henne kär", och hans liv blev nog mycket lättare med denna starka, flitiga och sparsamma hustru.

Källa: *Tuffa tanter av Gunnel Granlid och Siv Widerberg. Natur och Kultur, 1997*

Katarina von Bora

Praktisk solidaritet

I Berlin finns UNDINE, ett projekt som startades av vår tyska systerorganisation *Demokratischer Frauenbund* 1996. Hitills har man fått fram mer än 50 lägenheter med service och rådgivning för kvinnor och män som har hamnat i svåra situationer.

De kan vara hemlösa eller hotas med vräkning. Tanken är att de också själva ska stödja och hjälpa varandra. UNDINE erbjuder en egen liten lägenhet till billig hyra, praktisk hjälp och rådgivning i vardagssituationer, sällskap till myndigheter, läkare osv, fritidssysselsättning och kulturella evenemang.

Det tyska kvinnoförbundet har ca 7 000 medlemmar och driver också många andra verksamheter.

I staden Görlitz finns till exempel ett projekt som stödjer undervisningen på dagtid i grupper om ett tiotal barn, i Brandenburg hjälper man gamla på vårdhem till ett mer aktivt liv, i Thüringen driver man ett forskningsprojekt om kvinnornas ändrade livsvillkor i östra Tyskland.

De driver också en egen resebyrå, som inte går med vinst men som ger arbete åt några kvinnor.

Aktion mot atomvapen

Plogbillsrörelsen i Storbritannien arbetar tråget för att få bort atomspetsarna från Trident-ubåtarna innan 1 januari 2000.

På sikt vill man skapa en kärnvapenfri värld som en start på det nya årtusendet. Man arbetar i små, självstyrande grupper på högst tio personer, som måste lova att arbeta helt öppet och bara använda icke-våldsmetoder.

Grupperna får genomgå en utbildning i icke-våld.

Källa: Sisters

Tack Trelleborg!

Tack vare att Trelleborg blev en så kallad frikommun, kunde de lyssna till vad människorna verkligen önskade, och om det inte kostade för mycket kunde en liten del av önskningarna gå i uppfyllelse.

På så sätt försökte Trelleborg sig på, inspirerade av en dansk modell, en arbetsordning som gällde personer som ville ta ett halvt års ledigt med a-kassa, om någon *långtidsarbetslös*, med adekvat utbildning fick jobbet. Trelleborgsmodellen, TM, erbjöds i första skedet personer inom vården. Det blev kö. Det var främst kvinnor som jobbat ca 30 år som antog erbjudandet. De var trötta och slitna och ofta sjuka. Ledigheten gav ett andrum, en paus.

Flera var på gränsen till sjukskrivning innan ledigheten, och kunde på detta sätt samla krafter. Ett stort plus var frivilligheten och tryggheten. Alla visste att de kunde gå tillbaka till sitt arbete när ledigheten var slut. Även för "tumslavarna" innebar det en fast punkt i tillvaron de närmaste 6 månaderna.

De som var ensamstående med barn hade det svårt att få det att gå ihop ekonomiskt och kunde därför inte anta detta gyllene tillfälle.

Så det blev i första delen 250 kvinnor och 50 män, som hade trygga ekonomiska förhållanden som tog emot erbjudandet. Kvinnorna hade ofta gamla föräldrar, svärföräldrar, barn och barnbarn som behövde hjälp.

Anhörigvården har ökat drastiskt de senaste 15 åren.

Även inom privata industrin utnyttjades TM. Många som vikarierade fick fasta tjänster, andra fick höjd a-kassa eller kom in i a-kasse-systemet. Projektet kombinerade solidaritet och egenintresse, att dela på det som finns. 1500 deltog totalt till slutet av 1998. Arbetsförmedlingen använde aktivitetsstöd för att betala motsvarande a-kassa. Inga statliga pengar beviljades till projektet.

Det fungerade bra förutom att arbetsförmedlingen och länsarbetsnämnden ansåg detta som en åtgärd, och kommunen det som ett reguljärt jobb. Projektet pågick 1998 ut.

Kritik mot projektet:

- 1) det hindrar rörligheten.
- 2) det skapar inga nya jobb.

Ekonomismens tunnelseende styr numera alla departement och verksamheter. Vi borde kompetensutveckla Finansdepartementet för helhetssyn!

Lästips: "Den fängslande marknaden" av Agneta Hugemar.

Viveka Alsbjer

Arbetslös är inte synonymt med värdelös, sysslös, fantasilös eller meningslös - ordet lönlös kan däremot diskuteras.

L.C

PS. En utvärdering av projektet kommer i nästa nummer av Vi Mänskor.

Insamling-98

Under 1998 kom det ganska mycket pengar till vår insamling för Honduras och Internationell solidaritet. Alla som skickat in pengar får ett hjärtligt tack.

Vi skickade 30 000:- till Honduras, strax efter översvämningen.

Vårt "kvinnohus" var oskadat, men flera kvinnor hade kommit utblottade dit. Tredje etappen är inlämnad till granskning av Forum Syd. De vill gärna att vi fortsätter vår insamling.

Pengar har kommit från följande personer:

Disa Svanström, Harads
Lisbeth Embrink Göteborg
Britta Lorentzon, Johanneshov
Siv Broberg Waldor, Bandhagen
AnnaLena Danhard, Spånga
Volvos U-hjälpsförening,
Volvo Personvagnar Göteborg
Umeå SKV- avdelning
Britt och Evert Andersson, Sjövik
Solveig Hansson, Farsta

Flera gånger från:

Hillevi Östberg, Umeå,
Gunnel Rudin, Vingåker,
Siv Dahlgren, Karlstad och
Gunhild Johansson, Mölndal

Från Gun Höjlund i Göteborg,
varje månad
Från Lesly Nordh, Lund,
sålda teckningar
Från Margareta Nordh,
loppmarknad i Lund
Från Frideborg Lötberg,
insamlingar på Medborgarplatsen
och Kungsträdgården,
Drakfesten på Gärdet,
Vattenfestivalen på Stortorget och
Skeppsholmen.

Till Evy Andréns minne från:

Ann-Mari och Robert, Elsy
Blomberg, Gunnel Hertzman och
Rolf och Bengt

Till Brita Hellmans minne från:

Lilian Dahlberg, Piteå

Till Allan Hagmans minne från:

Maj-Britt och barnen, AnnChristin
och Ronnie, John och pojarna,
Signe och Hasse, Leif Linderöth,
Inger och Nisse, från Karin och
barnen, från Birgit och Sven, från
Siri, från Lasse och Lena, från Gun
och Will, från Ingrid Jarnås,
Suomi och Majvi, Lilian
Andersson, Alf och Mary, Elin och
Elsari, Erni och Ola, Kirsten,
Eva, Britta och Siv, Stockholm,
Linnéa Andersson, Arne och
Margit, Elly, Eia och Ola, Harriet
och Ivan, Aase och Bengt

Tack alla!

Zaida

SKVs stämma

äger rum i Karlstad den 8 och 9 maj
1999. Kallelse har utgått till
lokalorganisationerna, men även
direktanslutna medlemmar är väl-
komna.

Plats: Stadsmissionens café,
Herrgårdsgatan 9

Stämman börjar lördag kl 12.00,
avslutas söndag kl 16.00.

Ombudsavgift: 300 kr
Åhöraravgift, 150 kr, täcker kost
och logi. Privat inkvartering eller
vandrarhem.

Anmälan senast 15 april till Zaida,
tel och fax 031-14 40 28

Augusta Tonning Vilohemsfond

Resebidrag har utdelats till medlemmar ur Svenska Kvinnors
Vänsterförbunds Tonningfond till nedanstående personer:

Karlshamns SKV-avdelning

SKVs Internationella resor

Inger Sedin, Mölndal

Lina Stålberg, Stockholm

Kerstin Sandberg, Malmö

Numera kan även en vecka på vår stuga i Gesunda vara ett
alternativ till penningpris.

Medlemmar som vill komma ifråga för ett Tonningpris skall
skicka in sin önskan före årets slut till:

SKV Linnégatan 21B

413 04 Göteborg

Kom alltid ihåg att du inte bara har rätt att vara en individ,
du har också skyldighet att vara det.

Eleanor Roosevelt

Jag inser att humor inte passar alla. Den är bara till för människor
som vill ha roligt, njuta av livet och känna sig levande.

Anne Wilson Schaefer

Nobelfest i Karlstad

De ingifta SKV-arna Per Strömgren, Urban Olsson och Bengt Nordstrand serverade under festen.

Den 10 december, inbjöd vi till "en nobel fest". I eleganta omgivningar med damast-dukar, blommor och levande ljus, avnjöt vi en tre rätters middag. Vi delade ut ett alternativt Nobelpris till fem kvinnor som på gräsrotsnivå och i tystnad arbetar för att skapa ett bättre samhälle. De som fick priset, d v s ett diplom och en "guldstjärna", var Britt-Marie Bråby och Barbro Strömberg från Stadsmissionen, Kajsa Silve, vars flyktingcafé vi tidigare berättat om i Vi Mänkor, Karin Svensson från Amnesty och Marianne Dahlberg från Alla Kvinnors Hus. Prisutdelningen uppmärksammades i alla tre ortstidningarna och i Värmlandsradion.

SKV i Karlstad

Vår stuga i Gesunda

Passa på att hyra vår fina stuga i Gesunda.

Lika fint vinter som sommar. Stugan ligger på väg till liften i Gesunda, som ligger 1 mil från Mora. Den är utrustad med fyra fasta bäddar i två rum. Två extra bäddar finns, som kan placeras i storstugan. Dessutom finns en lillstuga med två bäddar. Fina skidmöjligheter, fina bärmarker och bad finns i Siljan.

En vecka för medlemmar: 1250:-, extra begärliga veckor, som jul, sportlov mm kostar det 1500:-

För icke medlemmar samma veckor: 1500:- och attraktiva veckor: 2500:-

Välkomna att ringa för bokning till SKV i Göteborg, tel: 031-14 40 28

"Nobelpristagarna", från vänster:

Marianne Dahlberg, Karin Svensson, Barbro Strömberg, Kajsa Silve och Britt-Marie Bråby.

*C*Y*B*E*R*W*O*R*L*D*

Sverige ökar mest på hem-PC i Norden

Den nordiska marknaden står i klass för sig när det gäller hem-PC-försäljning. Danmark ligger på andra plats, Norge trea. Under första kvartalet 1998 ökade försäljningen i Sverige med 153 procent i jämförelse med samma period året innan. Danmark ökade 82 procent. Norge 26 procent. Finland 3 procent. Finlands låga tillväxt beror på de ogenerösa skattereglerna för personalinköp i förhållande till de andra nordiska länderna. Men det lär vara på gång med ändringar. (IT Research).

Fem gånger fler kvinnor på nätet. Under 1997 var endast 5 procent av dem som kopplat upp sig på nätet kvinnor. I maj 1998 hade siffran vuxit till 25 procent. Det betyder att var fjärde person på nätet är kvinna. (I Danmark och Sverige).

87 procent av användarna utnyttjade elektronisk post, 79 procent informationssökning. Spel och underhållning ligger på tredje plats. Den seriösa delen av nätet befinner sig i stark utveckling. (IT get2net).

Internet är stort och oöverskådligt

I Sverige är den mest populära sökroboten.

<http://www.evrika.se>

Här kan man söka efter enbart svenska sidor. Man behöver inte leta genom hela www. Evrika är den nya skepnaden av AltaVista på svenska. Söktjänsten övertogs nyligen av Scandinavian Online från Telia. Här kan man också söka efter e-postadresser, namn, telefonnummer m m.

Handeln på nätet låter vänta på sig.

Det visar en undersökning som IDC (International Data Corporation) gjort. Undersökningsresultatet är nedslående för Internetfantaster. Över hälften av de tillfrågade företagen hade inga planer alls på att försälja sina varor på nätet. Den vanligaste förklaringen var att de inte tyckte att deras varor lämpade sig på nätet. Och att de inte ville mista den personliga kontakten med kunderna.

Nio krav på en modern multimediadator

Minst 200MHz MMX-processor

Minst 32MB RAM

Minst 20xCD-rom

Grafikkort med 3D-accelerator

16-bit ljudkort (med mikrofoningång)

Minst 2 gigabyte hårddisk

Port för styrspek

Plats för extra hårddisk&utbyggnadskort

Modem minst 56K

Vad betyder fackorden?

Processorn:

Processorn är "hjärtat" i en PC. Siffran 166, 200, 300 osv visar processorns arbetskapacitet. Ju högre tal, desto snabbare PC. (Du kan dock bara jämföra PC:ar som har samma typ av processor).

Hårddisk:

Hårddisken är PC:ns långtidsminne. De program du använder skall installeras på hårddisken. Minst 2-4 gigabyte skall det vara i en modern dator.

RAM

RAM är datorns korttidsminne. När du öppnar ett program hämtas det från hårddisken in i RAM-minnet. Ju mer RAM du har desto snabbare arbetar datorn.

Grafikkort

Grafikkortet skapar de bilder de ser på skärmen. Det är viktigt att det finns mycket minne på grafikkortet. (4megabyte i en ny PC).

När du köper dator akta dig för försäljaren som är så teknisk att ingen annan än han själv förstår vad han säger. En bra försäljare babblar inte termer till en kund som skall köpa sin första dator t ex.

Text och bild: Ditte Johansson

*C*Y*B*E*R*W*O*R*L*D*

SVENSKA KVINNORS VÄNSTERFÖRBUND

Postgiro 50 50 95-0 Insamlingskonto 5 13 23-4

Barnängsgatan 23
116 41 Stockholm
Tel: 08-640 92 05
(Tisdag och torsdag 13.00-15.00)

Linnégatan 21 B
413 04 Göteborg
Tel: 031-14 40 28
(Måndag-fredag 10.00-15.00)

SKV är partipolitiskt obundet och verkar för ett demokratiskt samhälle med en ekonomi som inte bygger på profit utan på människors behov, ett samhälle fritt från alla former av förtryck.

Förbundets målsättning är:

- * Att verka för jämlikhet mellan kvinnor och män och för kvinnors deltagande på alla områden av det ekonomiska, sociala och politiska livet, samt att verka för ett socialt och ekonomiskt rättvist samhälle där alla har ett meningsfullt arbete.
- * Att verka för ett samhälle där alla barn och ungdomar kan känna trygghet och har lika värde, och där de tillförsäkras fysisk och psykisk hälsa, och ges samma utbildningsmöjligheter.
- * Att verka för fred, allt framtidsarbets grundval - mot krig och imperialism - krigets främsta orsak. Förbundet vill verka för allmän och total nedrustning.
- * Att verka för skydd av vår egen och framtida generationers miljö, för ett resursbevarande samhälle som tar hänsyn till människors verkliga behov och sambanden i naturen.
- * Att verka för solidaritet mellan folken, för folkens nationella oberoende, för de förtrycktas befrielsekamp, för en värld fri från varje form av ekonomisk, politisk, socialt och kulturellt förtryck, mot fascism och rasism.
- * Att bekämpa all kommersiell exploatering av såväl vuxna som barn.

* * * * *

SKV har i korthet följande historia:

1914 bildades Föreningen Frisinnade Kvinnor under parollen: Mot krigspsykos, för demokrati och kvinnors likställdhet.

År 1931 utvidgades förbundet så att ett samarbete blev möjligt mellan alla kvinnor som önskade en samhällsutveckling i vänsterriktning. Då fick förbundet sitt nuvarande namn.

År 1946 anslöts Svenska Kvinnors Vänsterförbund till Kvinnornas Demokratiska Vänsterförbund. (Womens International Democratic Federation, WIDF).

KDV har konsultativ status hos FNs ekonomiska och sociala råd, samt hos UNESCO. Denna status innebär rätt att yttra sig vid sammanträden och att framlägga egna förslag.

JA - jag vill gärna prenumerera på Vi Mänskor - pg 90 24 - 1

☐	Helår 4 nr	150 kr
☐	Gåvoprenumeration	100 kr
☐	Stödprenumeration	200 kr
☐	Jag vill veta mer om Svenska Kvinnors Vänsterförbund (SKV)	
☐	Jag vill bli medlem i Svenska Kvinnors Vänsterförbund (SKV)	
☐	Jag beställer boken Arbete, bröd, fred	40 kr

Räkning till:

Gåva till:

Namn.....

Adress.....

Postadress.....

Telefon.....

Svenska Kvinnors Vänsterförbund
Viktoriahuset
Linnégatan 21B
413 04 GÖTEBORG

POSTTIDNING

BEGRÄNSAD
EFTERSÄNDNING
Vid definitiv
eftersändning återsänds
försändelsen med nya
adressen på baksidan
(ej adressidan)

I nästa nummer: Barn

Här hittar Du Vi Mänskor:

Göteborg: Alternativ Handel, Aniara, Frölunda Kulturhus, Haga bokcafé, Pressbutiken, Syndikalistiskt Forum, Tidskriftsbutiken.

Gävle: Alternativboden Lyktan. **Jönköping:** Bokcaféet.

Kalmar: Bokcafé Arbetarkultur. **Karlstad:** Tidskriftsbutiken.

Uppsala: Röda Rummet, Uppsala Bokcafé, Wahlbergs Tidningar och Tobak AB.

Vi Mänskor

Linnégatan 21B 413 04 Göteborg